

17 oktober 1914

Het Nederlandse comité tot steun voor Belgische vluchtelingen vraagt beschikbaarstelling van automobielen voor de verzending van goederen (levensmiddelen en kledingstukken) voor de uitgewekenen in Noord-Brabant.

Men meldt ons uit Koewacht:

Woensdag en donderdag zijn van hier en uit omliggende gemeenten tal van vluchtelingen naar hun haardsteden teruggekeerd, vooral personen uit Antwerpen, Zele en Lokeren.

Men meldt ons uit Breda:

Er konden vandaag 1000 vluchtelingen kosteloos van Breda naar Den Bosch worden vervoerd, waar nog voldoende plaats voor hen is. Er hebben er zich daarvoor evenwel slechts 300 aangemeld. Velen weigeren verder van de grens te gaan.

Hier en in de naaste omgeving zijn thans 19.000 à 20.000 vluchtelingen ondergebracht. Eén der lokalen van het station is nu ook in gebruik genomen als slaappleaats van vluchtelingen.

Voor de 45 te Alkmaar verblijvende kinderen van 6 tot 13 jaar, van Belgische vluchtelingen, zal door de zorgen van het gemeentebestuur, van maandag af in het gebouw De Nieuwe Doelen, een school geopend worden. Het onderwijs zal gegeven worden door Belgische onderwijzeressen.

Het Rode kruis heeft gisteren twee pleegzusters naar Vlissingen uitgezonden en een aanvulling van goederen aan het hospitaal te Middelburg doen toekomen.

De regeringscommissaris de heer Snoeck Henkemans heeft gisteren Aardenburg en Sluis bezocht.

De voorzitter van de centrale gezondheidsraad heeft gisteren een barak voor verpleging van aan besmettelijke ziekten lijdende vluchtelingen naar Roosendaal gezonden, zomede een arts en twee semiartsen, ter voorziening in de behoefte aan geneeskundige hulp.

Rotterdam.

In de zalen van Boneski aan de Coolsingel hebben gisteren namiddag de Belgische uitgewekenen, die niet onbemiddeld zijn en tijdelijk hier ter stede verblijf houden, terug vergaderd. Er waren er weer honderden opgekomen. De stoelen waren uit de zalen genomen, zodat er gisteren aan veel meer toegang kon worden verleend dan woensdagnamiddag. Niettemin moesten er weer ettelijke honderden buiten blijven.

De vergadering werd op verzoek van het comité voorgezeten door de heer Gustave Aelbrecht, schepen van Antwerpen, die zich sedert gisteren alhier bevindt en die pas uit de geteisterde stad was teruggekeerd.

Nadat de heer Aelbrecht de vergadering had geopend, gaf hij het woord aan de heer Jos. Soeten, lid van de gemeenteraad van Antwerpen, die met de heer H. Jaminé, oud deken van de balie te Antwerpen, gisteren uit de gevallen stad was gekomen, nadat beiden eerst nog een uitgebreid en nauwkeurig onderzoek naar de toestand der stad hadden ingesteld.

De heer Soeten begon met, onder hartelijk applaus der vergadering, zijn dank uit te spreken aan de Rotterdamse burgerij, voor de grote menslievendheid aan de talrijke uitgewekenen bewezen.

Dan kon hij aan de vergadering naar volle waarheid de verzekering geven, dat in Antwerpen op dit oogenblik alles rustig is. Daarom raadde hij de aanwezigen zo krachtig mogelijk aan om zo spoedig doenlijk naar Antwerpen terug te keren. "Indien gij respect hebt voor uw eigendommen, voor uw woning, voor uw huisraad, enz." zo sprak de heer Soeten ongeveer, keer dan zo spoedig mogelijk naar uw woonplaats terug. Talmt gij met terugkeren, dan staat uw bezit bloot aan plundering. En meen niet, dat dit plunderen geschieden zal door hen, wie gij vreest. Neen, geplunderd zal er worden door hen, die we altijd, ook als er geen oorlog is, te vrezen hebben.

Zorg dus voor uw eigendom. Als ik u die welgemeende raad geef, dan verzeker ik u, dat ik daarbij geen nevenbedoelingen heb. Ge weet, ik ben een echte Antwerpenaar". (applaus). Dus allen, zo gauw mogelijk terug. Niet allen tegelijk, dat zou niet kunnen, maar bij gedeelten.

In Antwerpen, ik herhaal het, is het thans volkomen kalm. Weer naar Antwerpen; ge zult daar wel niet het geluk terugvinden, dat ge er hebt achtergelaten, doch ik koester de stellige hoop, dat ge dat geluk later weer zult terugvinden.

Vergeet niet, dat ge u thans wel in een gastvrij land, in een gastvrije stad bevindt, doch dit land, deze stad heeft, in de omstandigheden van het oogenblik ook grote verplichtingen tegenover anderen.

De heer Soeten las nu een proclamatie voor, die heden in Antwerpen zal worden aangeplakt, en waarvan de inhoud overeenkomt met de bekende oproep van de heer Louis Franck. Deze proclamatie is o.m. ondertekend door burgemeester Jan de

Vos en goedgekeurd door de gouverneur van Antwerpen, admiraal Schröder.

De heer Soeten eindigde zijn toespraak met nogmaals de aanwezigen op te wekken, als vreedzame burgers spoedig naar Antwerpen terug te keren en zich daar rustig te gedragen. “Als goed patriot moet ge, teruggekeerd, uw tong achter de tanden weten te houden, moet ge kunnen zwijgen. Dan zult ge niets te vrezen hebben” (applaus).

De voorzitter sprak in dezelfde geest als de heer Soeten. Op de hem gerichte vragen antwoordde hij, dat er tenminste voor 200 dagen levensmiddelen in de stad zijn, doch dat er dringend nodig zijn de personen, die voor de verkoop, de bereiding, het distribueren zorg dragen. De vensters der huizen behoeven ‘s nachts niet verlicht te zijn, aangezien de straatverlichting binnen enkele dagen weer voldoende zal zijn. De huizen mogen ‘s nachts gesloten zijn.

De huizen, die bij de vlucht der Antwerpenaren door hen gesloten zijn, zijn dit nog. Daarvoor is gezorgd. Spreker heeft zich daarvan zelf overtuigd. De banken hebben de Duitsers onaangeroerd gelaten. De havenarbeid zal zo spoedig mogelijk herleven, doch niet, als de havenarbeiders niet terugkeren.

Met de heer Soeten riep de voorzitter de aanwezigen toe: “Tot weerziens in Antwerpen.” De vergadering werd daarop gesloten.

Maandagmiddag zullen de uitgeweken weer vergaderen.

Maandagochtend zullen hier de hier verblijf houdende beambten en werklieden van de Belgische staatsspoorwegen vergaderen om hun belangen te bespreken.

Gisterenavond is in de lange Koninginnezaal van de Doele het registreren van de te dezer steden vertoevende Belgische uitgewekenen door ruim 180 gemeenteambtenaren van bijna alle takken van dienst voortgezet. Van de ruim 4500 aangevraagde formulieren waren er tot gisterenavond 2781 ingevuld ingeleverd. De namen, leeftijd enz. van de op de formulieren ingeschrevenen worden eerst overgebracht op een gele gezinskaart, die bij de politie blijft. Daarna wordt van elke uitgewekene alles nog eens afzonderlijk op een witte kaart ingevuld. De witte kaarten worden opgezonden naar het centraal comité tot behartiging van alle vluchtelingen, dat in Den Haag gevestigd is.

's-Gravenhage.

Ten gevolge van een van de commissaris der koningin in de provincie Zuid-Holland ontvangen uitnodiging tot het verzamelen van gegevens omtrent de uitgewekenen, heeft de burgemeester het door hem op 10 dezer uitgevaardigde algemene voorschrift van politie herzien en bevolen, dat ieder, die aan personen van vreemde nationaliteit nachtverblijf of inwoning verschaft, zonder daarvan zijn beroep te maken, binnen 24 uur aan het hoofdbureau van politie (Alexanderplein 15a) tussen 's voormiddags 9 uur en 's namiddags 9 uur, ten aanzien van die personen mondeling of schriftelijk opgave moet doen:

- a. Van naam, voornaam, leeftijd en nationaliteit;
- b. Van beroep, burgerlijke staat (gehuwd of ongehuwd, weduwe of weduwnaar), laatste woonplaats en tijdelijke verblijfplaats;
- c. Van het tijdstip, waarop zij de gemeente verlaten hebben.

Zij, die ingevolge het boven aangehaalde algemeen voorschrift de opgave, bedoeld sub a hebben gedaan, zijn alleen verplicht tot het doen van een aanvullende opgave.

Overtreding van dit voorschrift wordt krachtens artikel 443 van het wetboek van strafrecht gestraft met hechtenis van ten hoogste zes dagen of geldboete van ten hoogste fl. 25.

In het Hollandse spoorstation is de kalmte geheel weergekeerd. Slechts nu en dan komen er enkele groepjes vreemdelingen aan, die, hetzij adressen hier ter stede weten, waar zij intrek kunnen nemen, hetzij van voldoende middelen zijn voorzien om zelf voor onderdak te zorgen.

In de laatste dagen hebben Belgische vluchtelingen uit de goeude kringen 's namiddags geregeld bijeenkomsten in het hotel Victoria, waar zij hun gemeenschappelijke belangen bespreken.

De Antwerpse proclamatie.

Roosendaal, 16 oktober. Zoeven kwam hier de Belgische senator van der Molen per auto uit Antwerpen aan. Hij bracht enkele Antwerpse politieagenten in uniform mee, die hier ook al zullen helpen om de vluchtelingen tot terugkeer te overreden, en die de treinen zullen begeleiden.

Breda, 16 oktober. Ingevolge bij het gemeentebestuur van Breda ingekomen regeringsopdracht kan de distributie van vluchtelingen over de provincie niet meer plaatsvinden. Daar zich heden wederom grote menigten vluchtelingen, uit Vlaanderen afkomstig, te Breda aanmelden, is de toestand daar zeer ernstig. De lust tot terugkeren is bij de uitgewekenen nog zeer gering en iemand die heden te Antwerpen geweest is verhaalde, dat hij op de weg niet

meer dan enige honderden vluchtelingen, voor het merendeel uit de mindere stand, heeft zien terugkeren.

Van de Zeeuwse grens.

Middelburg, 16 oktober. Nog vele vluchtelingen zijn hier aangekomen die in Zeeuws-Vlaanderen reeds onze grenzen hadden overschreden. Zij deelden mede, dat nog vele duizenden wilden uitwijken, doch dat de grenzen door de Duitsers zijn afgesloten.

Van de Brabantse grens.

Professor Niermeyer seinde ons gisterenmiddag om 5 u 36 uit Roosendaal:

In de bossen achter Bergen op Zoom zijn thans geen zwervelingen meer. Auto's kunnen het meeste nut doen in Zeeuws Vlaanderen via Breskens, waar de eerste levensmiddelen ontbreken. De route is langs de spoorlijn tot Vlissingen. Maar dit is een lange tocht voor twee dagen. Voor één dag is het beter naar de omstreken van Zundert te gaan, via Breda. Vooral levensmiddelen zijn nodig.

Onze correspondent seinde ons daarentegen gisterenmiddag uit Roosendaal:

Nog voortdurend wordt er van hieruit en uit Bergen op Zoom met tal van auto's gefourageerd in de bossen, waar steeds nog honderden mensen kamperen, dag en nacht door, voor wie geen onderdak is te vinden.

Gisterochtend werd te Rijsbergen en Zundert schieten gehoord. Zeer vele Belgen komen haastig over de Nederlandse grens; vooral de nog vrij talrijke vrijwilligers. Te Zundert, waar toch reeds minstens 30.000 vluchtelingen aanwezig zijn, brengt de aankomst

van de opgewonden Belgen nogal wat beroering. Bovendien werkt hun komst dermate verkeerd op de gewone burgervluchtelingen, dat deze nu helemaal niet meer van terugkeren willen horen. Men had ze al zo ver, dat velen daarover reeds ernstig dachten. Tussen Breda en Rijsbergen en de grens was al een merkbare beweging van terugkerende vluchtelingen te zien. Zoveel mogelijk worden de anderen afgevoerd naar Breda, ook per stoomtram. De weinige fabrieken in die streken liggen vol met Belgen, zo o.a. de gebouwen van de kwekerij Malona, de schuren van de boomkwekerij Wilhelmina, des strohulzenfabriek Pillot enz. enz. Alleen te Zundert zijn in twee dagen 38.000 kilo brood verbruikt. De Belgische douanepost te Wuustwezel (beneden Zundert) is thans leeg en van de douanen is niets meer te zien.

De voorzitter van het Belgische steuncomité te Middelburg, mr. Rijkers, lid van de Belgische kamer, is heden met familie en verschillende vrienden naar Antwerpen teruggekeerd. Van de gelegenheid om gratis biljetten tot Essen te bekomen hebben tot 12 uur vanmorgen slechts 30 personen gebruik gemaakt.

Uit Breda zijn heden talrijke Belgische vluchtelingen naar Roosendaal gegaan met het plan vanmiddag naar Antwerpen terug te keren.

Men meldt ons uit Zundert:

Vele vluchtelingen keren van hier weer naar Antwerpen terug, vanmorgen en gisteren volgens officiële opgaven totaal 4000. Thans zijn hier nog 8 à 9000 vluchtelingen. Er heeft zich een geval voorgedaan van difterie met dodelijke afloop.

Drie Engelse vrouwelijke journalisten zijn even in Vlissingen gekomen om de toestand in Zeeland op te nemen en in Engeland hulp te vragen.

Hedenmorgen is een kleiner aantal vluchtelingen aangekomen.

Het te Breda gevestigde comité van uitgeweken Belgen heeft bekend gemaakt, dat heden van Roosendaal naar Merksem vier treinen zullen lopen voor het vervoer van terugkerende vluchtelingen. De stemming onder de vluchtelingen is hier zeer hoffelijk, doch de weerzin tegen de terugkeer lijkt niet meer zo groot. Het comité kan slechts zachte drang tot terugkeer uitoefenen en wil geen verantwoordelijkheid op zich nemen. Het vluchtelingencomité zorgt voor de gratis doorzending naar Roosendaal aan allen, die de terugreis wensen te aanvaarden.

Te Delft zijn gevallen van difterie geconstateerd onder de Belgische uitgewekenen, ondergebracht in het gebouw voor Scheepsbouwkunde der Technische Hogeschool.

De patiënten zijn geïsoleerd.

Men schrijft ons uit Culemborg:

Heden zijn reeds 16 vluchtelingen van hier naar Wetteren teruggekeerd.

Hedenochtend heeft te Hansweert de heer Snoeck Henkemans met de burgemeester van Hontenisse en Kruiningen en de militaire en maritieme commandanten overleg gepleegd. Buitengewone maatregelen voor de plaatsing van 10.000 vluchtelingen zijn dringend nodig gebleken: de maatregelen van de heren Snoeck

Henkemans, Collot d'Escury en Dominicus bleken volkomen te harmoniëren.

Rotterdam.

Het loopt nog niet hard met de terugkeer van de alhier verblijf houdende vluchtelingen naar Antwerpen. Met de Stad Zierikzee, die de firma J. en A. van der Schuyt hedenmorgen om 6 uur naar Antwerpen liet varen, vertrokken er een goede honderd. De chef der rivierpolitie de heer F. van 't Sant maakt de reis mee.

Voor de treinen naar het zuiden werden in de voormiddag aan het station Delftse Poort voor Antwerpen ongeveer 50 plaatsbiljetten genomen.

De dames en heren, leden van de Ontwikkelingscommissie der Algemene Commissie tot Steun, hebben besloten a.s. maandag 's namiddags te 2 u 30 in de Salon Doele, Coolvest alhier, een concert te geven, uitsluitend toegankelijk voor Belgische vluchtelingen.

Voor dit concert hebben hun welwillende medewerking toegezegd de dames mevrouw van Tricht-Urlus, (sopraan), Van der Meer-Offers (alt) en mejuffrouw Jeannette Cyfer, (piano) en de heer Carel Blitz (viool).

18 oktober 1914

Proclamatie.

Terugkeer Belgische vluchtelingen.

De burgemeester van Rotterdam maakt bekend dat het overleg van de Nederlandse regering met het Duitse Opperbestuur omtrent de

terugkeer der Belgische vluchtelingen tot een gunstig resultaat heeft geleid.

De terugkeer is toegestaan, niet alleen naar Antwerpen en omgeving, maar naar heel België.

Hiervan zijn alleen uitgezonderd dienstplichtige mannen, die bij terugkeer als krijgsgevangenen zullen worden beschouwd.

De burgemeester wekt thans de vluchtelingen op, terug te keren naar hun land, in wiens belang het is dat de gewone gang van zaken spoedig wordt hervat.

De burgemeester hoopt dat alle Rotterdamse burgers die vluchtelingen hebben gehuisvest, met hem in deze geest zullen meewerken. Hij nodigt deze burgers uit aan een der politiebureaus of -posten op te geven of de door hen gehuisveste vluchtelingen bereid zijn terug te keren.

Treinen lopen weer van Roosendaal naar Antwerpen en in die stad zijn ruimschoots voldoende levensmiddelen aanwezig.

Rotterdam, 17 oktober 1914.

De burgemeester voornoemd,

Zimmermann.

Over het bezoek, dat hare Majesteit de koningin-moeder gisterenmiddag te 3 uur heeft gebracht aan het toevluchtsoord voor Belgische vluchtelingen in het circus te Scheveningen wordt ons nader gemeld:

Hare Majesteit was vergezeld van de grootmeester jhr. S.M.S. de Ranitz, de kamerheer graaf van Limburg Styrum en de hofdame jonkvr. Van de Poll.

H.M. werd ontvangen door de burgemeester van Den Haag, jhr. Mr. Dr. Van Karnebeek, en de voorzitter van het comité voor de verpleging der vluchtelingen, de heer Penn. Aan H.M. werden voorgesteld de dames en heren van het comité, mevrouw van Beusekom en zuster Pierson, die zich meer in het bijzonder belast hebben met de huishoudelijke en hygiënische dienst, mevrouw Penn, mevrouw Maury, mej. Van Elzelingen en de heren Mr. Lismann en meester Varenkamp, leden van de Haagse gemeenteraad, en de secretaris, vanwege de gemeente aan het comité toegevoegd, de heer Robin.

Deer heer Penn las een welkomstgroet van de vluchtelingen voor.

Geleid door de heer Penn, de burgemeester, de dames Van Beusekom en Pierson en gevolgd door het comité, bezocht H.M. bijna alle kamers op de corridors, waarin de vluchtelingen eerbiedig geschaard stonden. H.M. informeerde naar aller gezondheid en vooral naar die van de kinderen. Hier en daar gaf H.M. moederlijke raadgevingen op hygiënisch gebied en ondervroeg vluchtelingen naar hun ervaringen.

Na de bezichtiging van de huisvesting, die H.M. roemde, werden in oenschouw genomen het magazijn van kleren, beddengoed enz. en de provisiekamer met grote voorraden geschonken voor de vluchtelingen. Voorts de kookplaats, waar aan H.M. werd voorgesteld de heer Kemper, die welwillend het toezicht op de bereiding van de voeding heeft op zich genomen.

Op de terugweg door het circus komende, vond H.M. daar alle vluchtelingen rondom de manege op de rangen geschaard.

Bij Hare Majesteits vertrek uit de manege werd een indrukwekkend hoera! aangeheven, gepaard met handgeklap.

H.M. liet zich zeer waarderend uit over de inrichting van het gebouw en de getroffen maatregelen en dankte zeer voor de genomen moeite.

De talrijke menigte buiten het gebouw juichte H.M. bij haar vertrek luid toe.

Na het vertrek van de Koningin Moeder dankte jhr. De Ranitz namens H.M. in zeer beminnelijke woorden de vluchtelingen voor de groet, welke zij H.M. bij haar komst deden toekomen. De grootmeester zegde verder, dat H.M. hoopte, dat de omstandigheden spoedig zodanig mochten zijn, dat de vluchtelingen naar hun vaderland konden terugkeren om hun maatschappelijke arbeid te hervatten.

Naar wij vernemen, is de gezondheidstoestand in het zuiden des lands voor het oogenblik althans vrij gunstig en blijven roodvonk en difteritis, onder de vluchtelingen voorgekomen, zich tot enkele gevallen beperken. Zoveel mogelijk wordt voor afzondering en ontsmetting zorg gedragen.

Voor de Belgische slachtoffers.

Het Nederlandse comité tot steun van de Belgische en andere slachtoffers wijst er op, dat zowel bij het instellen van de regeringscommissie als van de gemeentelijke commissie voor Amsterdam geenszins de bedoeling heeft voorgezeten, het werk

der liefdadigheid verder stop te zetten. Integendeel, er wordt gerekend op aller mildheid. En in dit vertrouwen roept het Nederlandse comité al zijn landgenoten toe. De noden zijn groter dan ooit. Geef ons wat ge missen kunt ten bate van hen, die niets meer bezitten. Het adres van de penningmeester, Mr. G. J. Fabius, is Kasvereniging, Amsterdam

Wie zijn giften wil schenken in de vorm van kledingstukken wordt verzocht ze te zenden aan de afdeling kleding, thans gehuisvest in het hulpgebouw Bijenkorf, Damrak, Amsterdam, ingang Beursstraat.

Het comité wijst met nadruk op het verkeerde van giften in geld of goed ter hand te stellen aan onbekende personen.

Voor de goede afdoening van de correspondentie verdient het aanbeveling, deze te adresseren aan het secretariaat van het comité, Kalverstraat 64, (telefoon Noord 2721), Amsterdam, behoudens die brieven, waaromtrent van de zijde der betreffende onderafdeling om directe doorzending is verzocht.

Blijkens de 10e verantwoording van de penningmeester is er tot dusver binnengekomen: 169.205 gulden, 4558 frank en 98 mark.

Amsterdam. In de asielen.

De Belgische vluchtelingen zijn nu ruim een week onze gasten. Ze zijn uitgerust en gekalmeerd in een veilige, vriendelijke en gulle omgeving, door goede verzorging van allerlei aard. De in allerijl ingerichte asielen in loodsen en fabrieken, kerken, zalen, woningen, enz. enz., zijn wat meer in overeenstemming gebracht met hun nieuwe, ofschoon tijdelijke, bestemming, terwijl het leven in elk der toevluchtsoorden thans min of meer naar vaste wetten geregeld is.

Na de wilde, wanhopige vlucht leven deze Belgen nu weer in een ordelijke, welverzekerde, kleine maatschappij.

Wij hebben een dezer dagen enkele van de zeer talrijke asielen bezocht, teneinde ons nog eens op de hoogte te stellen, hoe de toestand thans is, en wij zijn huiswaarts gegaan met de meest aangename indrukken. Natuurlijk leven de onderscheiden groepen van uitgewekenen hier ter stede onder verschillende omstandigheden. Dat hangt samen met het gebouw, waarin ze zijn ondergebracht, met de buurt waar het gebouw staat, met de opvattingen van degenen, die het bewind voeren enz. enz. Wie bv. in het gerieflijk, vrolijk gebouw van de Amsterdamse IJclub gelogeed is, en zo van tijd tot tijd op het zonnige grasveld een voetbalmatch Holland-België te zien krijgt, tussen verzorgers en verzorgden, heeft zonder twijfel een aangenamer verblijfplaats dan de vluchtelingen in de wel schilderachtige, maar als asielen eigenlijk niet bruikbare Oude Zijdskapel, waar de ruimte zo beperkt is dat de Rode Kruisledikanten hoog bovenop de "Herenbanken" moesten worden gezet. En ook is het gebouw wat schemerig en bedompt, vooral voor kinderen. Maar anderzijds krijgen de mensen hier, in de oudste protestantse Kerk van Amsterdam, van tijd tot tijd mooie orgelmuziek te horen, en dat is weer een winst aan hun kant.

Ook zal menigeen een tehuis in onze drukke city of in een onzer fraaie luxewijken verkiezen boven een onderdak bv. op de afgelegen en in deze dagen al aardig koude IJ-kade, waarnaar men telkens met de pont moet oversteken, hoe royaal men het overigens vooral bij de "Nederland" ook moge hebben.

En in de derde plaats: terwijl het ene hoofd zijn best zal doen om de mensen wat afleiding te verschaffen, bv. door het organiseren van gezellige avondjes, zoals er dezer dagen een in de diamantslijperij

van Van Dam plaats had, moet een ander niets van al die "poppenkasterij" hebben. Wij vernamen bv. van een der leiders, uit diens eigen mond, dat hij bedankt had voor het aanbod van iemand die "gratis en om niet" een bioscoopvertoning voor de vluchtelingen wilde geven. We moeten de mensen niet verwennen, oordeelde hij, en ook moest men z.i. de tegenstelling tussen het lot van onze eigen werklozen en dat van de Belgische vluchtelingen niet al te scherp maken ...

Zo heeft de een het dus wel eens prettiger en gezelliger dan de ander, maar zonder uitzondering genieten allen een uitnemende verzorging, dankzij de voortdurende steun der burgerij, in geld zowel als in natura, en de toewijding der vrijwillige hulpkrachten, die zich dag aan dag blijven beschikbaar stellen voor het liefdewerk. De geestdrift, om de vluchtelingen uit België te helpen, blijft ook in de hoofdstad aanhouden. Geen boterham, die niet "gestoffeerd" is, en 's middags aan tafel ontbreken nimmer de drie factoren, die de rijkdom van de burgertafel uitmaken: aardappelen, vlees en groente! En toen de zenuwen tot kalmte kwamen, is bij de meesten de trek al spoedig teruggekeerd. "Ze eten mij de oren van het hoofd!" Zegde glimlachend de dikke hofmeester van de Nederland. "Er zijn er, die 's middags tweemaal met een bord komen, en zolang er voorraad is, schep ik ze maar op!"

Ook in andere opzichten is de lichamelijke verzorging uitstekend. Ieder gaat geregeld baden, en er is doorlopend geneeskundig toezicht. De zieken worden zoveel mogelijk afgezonderd en zorgvuldig behandeld, en alle duizenden gezonden zijn dezer dagen gevaccineerd of de gerevaccineerd. En - dat vergat ik nog te vertellen - geen man behoeft te lopen met een ongeschoren gezicht, want de barbiers in de buurt der asielen hebben ook al

samengespannen en verlenen even belangeloos hun diensten als alle andere helpers en helpsters.

Een gelukkig voorbeeld van de zeer praktische, handige wijze, waarop een eenvoudig leegstaand gebouw, dat natuurlijk niet op het logies van mensen berekend was, tot verblijfplaats van enige honderden voor dag en nacht kan worden ingericht, levert het tentoonstellingsgebouw van de Onafhankelijken, aan de Amstelveense weg, dat thans een groot aantal “afhankelijken” herbergt. Wij willen er iets van vertellen, omdat dit verhaal tevens een denkbeeld kan geven van het dagelijks leven in de meeste der toevluchtsoorden voor Belgen hier ter stede, en omdat het wellicht bijzonderheden bevat, waarmee andere asielen hun voordeel kunnen doen.

De inrichting herinnert door haar organisatie aan een ziekenhuis. Er is een hoofdzuster en er zijn zaalzusters. Iedere morgen wordt de “directeur” rondgeleid door de verschillende afdelingen, om zich op de hoogte te stellen van de toestand, door persoonlijk onderhoud, zowel met het verplegend personeel als met de verpleegden.

Om zes uur ‘s morgens is er réveille; om 8 uur vindt het ontbijt plaats, om 12 u 30 noenmaal, om 6 uur het avondeten. De vrouwen gaan ‘s avonds om 8 uur naar bed, de mannen om 9 uur. De beide geslachten slapen gescheiden, en er is ook ‘s nachts toezicht.

De corveediensten worden steeds verricht door dezelfde mannen en vrouwen: Belgische vluchtelingen, die met dat werk vertrouwd waren. Zij genieten er een extra beloning voor. Tot deze corveediensten (het opmaken van de bedden, het dweilen van de vloeren, het rein houden van de privaten, enz. enz.) behoort natuurlijk niet het werk in de “koude” keuken. Het warmen van

melk voor de zuigelingen, het koffie zetten en boterhammen maken geschiedt door een aantal dames, merendeels kunstenaressen. Niemand minder dan Thérèse van Duijl-Schwartzne sneed een dezer dagen de boterhammen. Trouwens, ook onder de mannelijke medewerkers zijn verschillende artiesten. Er schijnt een verband te bestaan tussen de eigenlijke bestemming van het gebouw voor tentoonstelling van kunstwerken en de maatschappelijke werkring, of wil men liever: de roeping van de helpsters en helpers.

Het middageten, dit zij hier even aangestipt, komt van elders, omdat voor de bereiding daarvan hier de gelegenheid ontbreekt. Andere toevluchtsoorden verkeren, wat dit betreft, in gunstiger conditie.

Het gebouw is (en was reeds vroeger) door schotten in kleinere ruimten verdeeld. Daardoor heeft het iets huiselijks. De strolegers zijn door soldaten en vluchtelingen in een houten kader gezet. Dit bevordert de netheid en is ook aangenamer voor de verpleegden, omdat ieders legerstede nu behoorlijk is aangegeven. Het wassen kan 's morgens zowel binnen als buiten het gebouw geschieden; er zijn kranen in overvloed aangebracht. Achter het gebouw zijn privaten getimmerd. 's Nachts kan ook worden gebruik gemaakt van WC's in het gebouw. De verwarming geschiedt door kachels, de verlichting door gaslicht. In het gebouw van elke afdeling staan lange tafels met stoelen. Hier gebruikt men de maaltijden en brengt men het overige deel van de dag door, voor zover men niet het naburige Vondelpark intrekt, of nog verder de stad inwandelt.

Er is een welvoorzien kledingmagazijn. Reparaties geschieden door twee Belgische kleermakers, mede tot de bevolking van het toevluchtsoord behorend, terwijl twee schoenmakers, eveneens uitgewekenen, de kapotte schoenen herstellen. Natuurlijk gaan de

vrouwen zelf ook aan de machine zitten en nemen zij telkens draad en naald ter hand, en bovendien hebben zij te zorgen voor het wassen van het linnengoed. Voor het drogen van de natte was dient het kleine afgerasterde kampje in de nabijheid, dat anders voor paardensport gebruikt wordt.

De logés beschikken over hun volledige vrijheid binnen de vastgestelde uren. Cafébezoek is om allerlei redenen verboden.

In het asiel staan verschillende gezelschapsspelen te hunner beschikking, en ook vinden zij er allerlei lectuur. Ten opzichte hiervan stelt het bestuur zich op strikt neutraal standpunt. Wie bv. Het Volk wil lezen wordt daartoe in de gelegenheid gesteld. Anderzijds, dit moge hier dadelijk aan worden toegevoegd, bevordert men ook de geestelijke verzorging der vluchtelingen, die meest tot de rooms-katholieke godsdienst behoren. Ook de ontspanning wordt niet vergeten. Heden zou er een feestvoorstelling worden georganiseerd door verschillende verpleegden zelf.

Voor de kinderen is er een afzonderlijke, welvoorzene speelgoedafdeling en verschillende dames hebben zich beschikbaar gesteld om de kleintjes bezig te houden, met fröbelen of het een of ander spelletje. De grootsten oefenen zich in het brieven schrijven, en roerend is soms de inhoud van zulke kaartjes. Eén schreef er aan de dame van het comité:

Amsterdam, 15 december 1914.

“Leve madame,

“Ik ben zo blij dat we hier in ons geluk gekomen zijn; hetgeen dat wij hier krijgen zijn wij heel tevreden over, en ik ben zo blij dat we

hier beddengoed gekregen hebben. Want anders zou wij onder de blauwe hemel moeten slapen. Als wij van Berlaar gekomen zijn, zijn wij eerst naar Lier gekomen en daar mochten wij niet in, en dan zijn wij langs Kessel gekomen, en dan zijn we naar Bergoem gekomen, en in Bergoem hebben wij twee nachten in een: kolenkot geslapen. En dan zijn wij in Antwerpen aangekomen; in Prinslebol daar hebben wij een nacht in de kelder geslapen, en als we op weg naar Holland kwamen hebben wij een nacht en een dag in een beestenwagen gezeten. En dan zijn wij met de nacht in Holland aangekomen. Ik bedank u voor al uw goedheid.”

En een ander briefje, blijkens het schrift van een jonger kind, is in zijn korthed nog treffender. “Met hanenpoten en mensenbenen”, zoals dat heet, en rijkelijk sproeiend met inkt, schreef zij deze betuiging van erkentelijkheid neer, die, men behoeft er niet aan te twifelen, rechtstreeks kwam uit haar dankbaar hartje.

“Lieve mevrouw,

“Ik heb u zo lief en ik heb u zo gaarne omdat je ons zo lief hebt, en omdat ge ons zoveel geeft voor gezondheid; en ge geeft ons alles voor niet, ik zal veel voor alle twee goed bidden.”

‘s-Gravenhage. Een gemeentelijk interneringsoord.

Dezer dagen is gemeld, dat de gemeentelijke overheid het raadzaam gevonden heeft, verschillende Belgische uitgewekenen, die zich hier ter stede in toevluchtsoorden als anderszins bevinden, en wiens samenzijn met de andere vluchtelingen om verschillende redenen minder wenselijk werd geoordeeld, in een afzonderlijke inrichting onder te brengen. Thans kan worden meegedeeld, dat onder de benaming van gemeentelijk interneringsdepot zulk een inrichting is gevestigd in de gemeentelijke school aan de

Hondiusstraat, welke vrijdag door de schoolbevolking is ontruimd en dadelijk daarna door gemeentewerken voor het doel werd ingericht. Gisteren namiddag kon er de laatste hand aan gelegd worden, en tegen 3 uur kon een zeker getal daarvoor in aanmerking komende uitgewekenen dit depot betrekken.

De schoolkinderen zijn over enige andere scholen verdeeld.

In de inrichting worden mannen en vrouwen geheel afgescheiden gehouden, en die afscheiding is ook doorgevoerd op het zeer ruime veld, dat, grenzende aan de gemeentelijke gasfabriek, in gewone tijden dient tot openbare speelplaats en voor openluchtspel en thans zal dienen om de geïnterneerden van tijd tot tijd in de frisse lucht te kunnen brengen. Het veld is door een prikkeldraadafscheiding in twee gelijke helften verdeeld, en in onmiddellijke verbinding met het depot gebracht.

De slaapvertrekken zijn eenvoudig ingericht, maar flink ruim. Langs de wanden zijn matrassen gelegd met warme dekking. In beide afdelingen is een ruim lokaal voor gezamenlijk verkeer en waarin tevens de maaltijden zullen worden gebruikt, die spijskokerijen zullen leveren.

Bij de ingang tot het depot is een agentenwacht van het bewakingsdetachement der politie, dat bestaat uit een brigadier en agenten.

Er is een eenvoudige gasverlichting aangebracht, en als het kouder wordt, zal in stookgelegenheden worden voorzien, behalve in de slaapvertrekken.

Er zijn een oppasser en een oppasseres over de geïnterneerden aangesteld.

In de vertrekken zijn door de hoofdcommissaris van politie ondertekende reglementen opgehangen, bevattende voorschriften omtrent gedrag, reinheid, enz., en het verbod om het depot zonder toestemming te verlaten.

Het interneringsdepot staat onder leiding van de chef der recherche aan wie een inspecteur der centrale politie is toegevoegd.

De geïnterneerden die gisteren namiddag het gebouw hebben betrokken, kwamen voor het merendeel uit het tijdelijke asiel in het circusgebouw te Scheveningen en enkelen uit andere toevluchtsoorden.

Er is plaats in het depot voor een 150-tal personen.

De burgemeester heeft, gelet op de daartoe strekkende opdracht van de regering, tot de Belgische uitgewekenen, die van de gelegenheid om van regeringswege in België terug te keren, wensen gebruik te maken, het verzoek gericht, daarvan zo spoedig mogelijk opgave te doen of te laten doen aan de afdeling algemene zaken ter gemeentesecretarie, Korte Voorhout n° 5, tel. 2130.

Met grote hartelijkheid zijn de Belgische vluchtelingen hier ontvangen; belangeloos namen velen hen op; aanzienlijke sommen werden te hunnen bate gestort. Ook verschillende hoteliers hebben in deze dagen blijk gegeven van grote humaniteit. Eén uitzondering kwam ons ter ore. In Den Haag, in het hartje der stad, in een hotel, waarvan de naam (van een bevriende mogendheid) juist zou hebben doen vermoeden, dat Belgische gasten daar op grote welwillendheid zouden kunnen staat maken, heeft de hotelier zich niet ontzien, brieven van Belgische vluchtelingen (die voor lagere prijs elders huisvesting hadden bekomen, na de hotelrekening ten volle te hebben voldaan) achter te houden en de afgifte van die

correspondentie, welke voor de betrokkenen van groot belang kon zijn, onder allerlei voorwendsels te weigeren. Ja, hij heeft het niet daarbij gelaten, maar zelfs van zijn vuisten gebruik gemaakt tegen een weerloos moedertje. In het land, waar alle anderen zich beijveren, de Belgische vluchtelingen met raad en daad bij te staan, mogen deze handelingen worden gesignaleerd. De naam van de hotelier en van de betrokken gasten (een Luikse doktersfamilie) zijn ons bekend.

Van de Limburgse grens.

Maastricht, 17 oktober. Een heden in het Belgische consulaat gehouden conferentie met de heer van Hougaerden bevestigt wat ik u reeds heb geseind over de nieuwe Belgische bankbiljetten. Een bekendmaking van de consul zal volgen.

In het consulaat hing vandaag een aankondiging van de burgemeester, dat de Belgische vluchtelingen welke naar Antwerpen en omgeving wensden terug te keren en geen middelen hebben, op het stadhuis een bewijs van onvermogen kunnen krijgen en daarop gratis vervoer zullen hebben tot Essen.

Op verkenning voor de vluchtelingen.

De heer H. van den Burg te Voorburg schrijft ons:

Hoewel ons hoofddoel was een grote verzending worst naar de vluchtelingen om en bij Putte te brengen, hadden wij voor de zekerheid toch maar een buitenlandse pas meegenomen en die is ons zeer nuttig geweest. Te Bergen op Zoom ontmoetten wij de heer Jacobs, procureur des konings, die absoluut naar Antwerpen terug moest, doch nergens een vervoermiddel kon machtig worden. We beloofden hem er te brengen en na onze worst uitgedeeld en

te Putte verder bij de plaatselijke commandant afgeleverd te hebben, trokken wij de grens over, waar wij direct aangehouden werden door enige Duitse jantjes, die ons echter dadelijk doorlieten. Over de hele weg heerste een grote stilte en verlatenheid en bijna alle huizen waren gesloten. Hier en daar stonden enige burgers te praten of zaten te kaarten. Dicht bij Kapellen waren massa's huizen met de grond gelijk gemaakt en bossen en lanen gekapt, alles voor de verdediging. Over Merksem kwamen wij de stad binnen. De brug was weer hersteld en een Duitse wacht vroeg onze papieren. Hier zagen wij de eerste sporen van vernietiging, grote gaten in de grond, enige beschadiging aan de kliniek van Stuivenberg. In vergelijking met anders leek de drukke stad wel uitgestorven. Wij begaven ons naar het stadhuis waar de heer Jacobs een langdurig onderhoud had met de Duitse commandant, baron von Huene, en wij onze pas lieten viseren. Het was daar een drukte van belang, doch alles ging buitengewoon regelmatig en flink. Toen gingen wij op nachtlogies uit. Hotel Weber is door de generale staf in beslag genomen. Terminus en Wagner waren vol militairen en tenslotte kwamen wij in een klein burgerhotelletje terecht, waarvan de bezitters nog geweldig onder de indruk waren van het doorstane bombardement. Het viel ons op dat zowel het volk als de autoriteiten zeer weinig gelukkig waren over het gebeurde en of overgave of flinke verdediging tot het einde zouden verkozen hebben. Geheel argeloos togen wij toen op weg naar een garage om de auto onder te brengen, maar jawel, alles was "beschlagnahmte" en men kon zijn auto wel in een garage zetten, doch had niet de minste zekerheid hem de volgende morgen terug te vinden. Ten einde raad spraken wij toen de eerste de beste Duitse officier aan, die juist een autoriteit bleek te zijn, en welwillend een groot rood papier met "beslagnahmte, Deutsche

Keizerliche marine” op mijn trouwe “Hupmobile” plakke, zodat hij daar rustig overnachten kon.

Om 9 uur Duitse tijd moest men binnen zijn en toen had men het gevoel dat het 3 uur ‘s nachts was, zo uitgestorven en verlaten was alles. De hele nacht blaften verlaten, loslopende honden en ook uit de gesloten en verlaten huizen hadden wij angstkreten van opgesloten en verhongerende honden behoort. Donderdag stonden we vroeg op en gingen de verwoesting aanzien, die echter wel meeviel en in zo’n grote stad gering te noemen is. De angst en spanning moeten echter meer dan erg geweest zijn. Wij zagen voorts het Rode Kruis, de dierentuin, waar alle kostbare wilde dieren (niet de slangen) afgemaakt waren en gingen naar het museum. De Heer Pol de Mont was net vertrokken en met een nog van angst vertrokken gezicht vertelde de bewaarder een en ander. De schade door een stuk granaat in de koer aangebracht is niet noemenswaard. Vervolgens bezochten wij de procureur-generaal Jacobs op het paleis van Justitie, die ons nog een en ander vertelde. Het paleis van Justitie is op een paar plaatsen getroffen, doch daar er geen brand ontstond, is ook daar de schade gemakkelijk herstelbaar. Op het stadhuis spraken wij de waarnemend burgemeester, dokter Louis Franck, die niets liever zou hebben dan dat de mensen nu terugkeerden voor het te laat is en ons daartoe enige door hem ondertekende proclamaties meegaf. De drukte was er geweldig, vooral voor passen, die niet nodig bleken te zijn. Dankzij de berichten sinds weken in de Belgische bladen, berichten die meer het karakter van verzinsels dan van waarheid dragen en die zeker veel schuld hebben zowel van het vluchten van de bevolking als van het leger, was de angst voor de “Duits” ontzettend groot. Wij zagen onder andere nog een bekendmaking hangen, waarin alle Belgen geraden werd dienst te nemen omdat anders de Duitsers hen zouden gebruiken, als zij overwonnen, ... als soldaten

tegen Rusland! Het was zeer interessant met allerlei slag van mensen te praten en hun beschouwingen te horen, waarvan sommigen niet zeer vleidend voor Engeland waren. Ook bleek er geweldige behoefte te zijn aan verkeersmiddelen naar Brussel.

Hoewel dit aanvankelijk in het geheel niet ons plan was, besloten wij er maar heen te gaan, en namen wij een Brusselaar mee, die naar zijn familie moest, en een Antwerpenaar, die er ook voor familiale aangelegenheden moest zijn. Toen eerst zagen wij de verschrikkingen van de oorlog. Overal kapotte automobielen langs de weg, dode paarden en honden, inderhaast gedolven graven met een ruw houten kruisje erop, verbrande huizen, verwoeste dorpen, loopgraven, prikkeldraadversperringen, een toneel van verschrikking! Bij het fort Sint Katelijne Waver liggen nog hopen pontonmateriaal der Duitsers. Met beklemd gemoed reden wij het mooie Mechelen binnen. Van de commandant kregen wij verlof alles te zien en toen mijn reisgenoot, dr. Rooseboom, zich bekend maakte als secretaris van de Nederlandse oudheidkundige bond, mocht hij ook in de kerk binnengaan en de toren beklimmen. Al is de schade ook groot, onherstelbaar is hij niet en de monumenten inwendig zijn vrijwel ongedeed gebleven. In Mechelen zelf ziet het er anders vrij treurig uit. De bevolking, die niet gevluht is, wordt nu door de Duitsers gevoed. Er is geweldig behoefte aan een dokter en een bakker. Kardinaal Mercier was er geweest en beloofde spoedig met hulp terug te komen. Toen togen wij weer op weg. Eindeloze rijen Duitse auto's, om banden en benzine niet gevende, ijlden langs de weg. Vele van de Duitse auto's waren voorzien van een ijzeren zaaginstallatie, beginnende voorop en eindigend hoog achter, tot het doorsnijden in vliegende vaart van gespannen ijzerdraad. Reusachtige konvooien kwamen wij tegen, en men kan niet anders dan in bewondering zijn over zulk een organisatie en energie, als het alles niet zo intreurig ware.

Duffel en Epepegem lijken wel totaal verwoest; te Walem zijn de Duitsers druk bezig de waterwerken te herstellen, want Antwerpen zit zonder water, hetgeen wij tot onze schrik ook in ons hotelletje ontdekten. Overal zijn zij aan het herstellen, organiseren, en aan het helpen van de Belgische bevolking. Het is treurig maar waar dat de achtergebleven Belgen de bezittingen van hun gevluchte medeburgers nu vrijwel als algemeen eigendom beschouwen. Ook met het oog daarop is het zaak dat de vluchtelingen zo spoedig mogelijk terugkeren.

Te Brussel was het zeer druk en vol en alleen de Duitse militairen, die in groten getale aanwezig waren, gaven het idee van een bezette stad. Wij spraken met verschillende mensen en merkten dat de vreemdste geruchten in omloop waren. De stemming bleek hier meer pro Engels te zijn dan te Antwerpen. Daar wij voor het donker terug wilden zijn, konden wij ons maar één uur te Brussel ophouden, hetgeen echter genoeg was om een indruk te krijgen. Alles gaat zijn gewone gang, de cafés zijn stampvol, levensmiddelen zijn er in overvloed (te Putte verzekerden de vluchtelingen ons dat er te Brussel hongersnood heerste) en alleen steenkolen zijn in prijs gestegen. En toen weer de droeve tocht langs al die verwoesting en ellende terug naar Antwerpen! Bij Mechelen werd onze auto staande gehouden door een Duitser, hoofd der telegrafie, die vroeg of hij mee mocht rijden naar Antwerpen. Hij vertelde ons nog velerlei en bleek een zeer humaan man te zijn en vervuld met medelijden voor de lijdende bevolking. Door zijn tussenkomst werd mijn auto veilig gestald. In de stad hoorden wij opeens het keizerlijke jachthoorns signaal van een auto en toen bleek het dat Bethman Hollweg naar Antwerpen gekomen was om poolshoogte te nemen.

In hotel Wagner verzocht de kassierster ons haar man op te sporen en te smeken terug te komen: een kelner gaf ons een brief mee voor zijn vrouw en wij konden voor vele mensen bij terugkomst diensten bewijzen. Wij bleven nog laat zitten in gezelschap van Hollanders en Duitsers en er werd druk over politiek gesproken.

Vergeleken bij de vorige avond was er donderdagavond veel meer leven en beweging in de stad. Vrijdagmorgen vertrokken wij vroeg naar de dokken en de haven. Was de drukte te Antwerpen enigszins meegevallen, de desolate stilte in die kilometerverre uitgestrektheid was bepaald beklemmend. Alles ligt totaal stil. De eerste Duitse boot waar wij aankwamen was de "Lesbos" van de Duitse Levant Linie. Wij gingen aan boord en waren getroffen door het schouwspel der verwoesting. De hele machinekamer was opgeblazen en één grote ruïne. Eindelijk ontmoetten wij iemand die ons de weg kon zeggen naar de nieuwere dokken waar de grote Duitse schepen lagen. Daar troffen wij twee Belgische douaniers die niet gevlucht waren zoals alle verdere personeel. Dezen vertelden ons, dat alle 48 Duitse boten, of tenminste de machinekamers, door de Engelsen waren opgeblazen. Slechts één van die boten was gedeeltelijk gelost; de andere waren de vorige dag door de Duitse staf verzegeld. Ook de douaniers waren nog zeer onder de indruk van het helse lawaai gedurende het bombardement en de ontzettende angst die het veroorzaakte. Zij vroegen ons wie die miljoenen schade nu zou moeten betalen, de Engelsen of de Belgen? We gingen aan boord van de "Kandelfels" en ook daar was de verwoesting vreselijk. Vóór de sluizen zijn een paar schepen tot zinken gebracht, zodat deze voorlopig niet geopend kunnen worden.

De "Gneisenau" ligt verder op de Schelde, uit het bereik van bommen en granaten, die zelfs over de stad heen vlogen. Overal

waren loopgraven, prikkeldraadversperringen enz. en dit alles is zelfs nooit gebruikt geworden. Wegtuffend troffen wij twee Belgische schippers die naar Holland wilden om vrouw en kinderen te halen. Ze waren meer dan blij, mee te mogen rijden. Naast het opgeblazen fort Austruweel bereikten wij over Ekeren de straatweg naar Putte. We beschouwden het als een verblijdend teken reeds meerdere vluchtelingen te zien terugkomen, doch te Putte werden wij onaangenaam verrast door de geest die daar heerste. Juist toen wij er aankwamen arriveerden er ook een auto met honderden exemplaren van het "Journal des Refugiés", dat bij lezing weer niets dan sensatieberichten bleek te bevatten. Wij waren zo vrij, de aandacht van de plaatselijke commandant, wiens grote welwillendheid niet genoeg te roemen is, er op te vestigen. Deze auto ging door naar Bergen op Zoom, ook daar zijn onheilzaam werk verrichtend. Te Bergen op Zoom was de stemming bepaald vijandig en beweerden de mensen dat ik omgekocht was door de "Duits".

Ook een Belgisch comité, waarmee wij confereerden, zegde dat de vluchtelingen nog steeds gevoed werden met de onwaarste voorstellingen en verhalen die hen nog angstiger maken dan ze al zijn. Ook hebben velen het hier in ons land op het ogenblik beter dan ze ooit thuis hadden, zodat ze niet in het minst van plan zijn weer terug te gaan. Wij bezochten nog even dr. van der Gort in zijn hospitaal, die grote behoefte had aan lakens, slopen en kinderondergoed en tuften toen naar Roosendaal, onderweg nog steeds troepjes voorbijkomend, die ons land binnentrokken. Te Roosendaal was in het onderdak voor zieken en verzwakten iets minder drukte als tevoren, wel werd daarentegen geklaagd over de toon, die van grote dankbaarheid in den beginne nu begint over te slaan in een soort van eisen en ontevredenheid. Onze algemene indruk was dan ook dat het zaak is, dat op alle mogelijke manier de mensen overreed worden, terug te keren naar hun haardsteden.

Deze overtuiging sluit natuurlijk niet uit een groot medelijden met al deze duizenden en duizenden opgejaagde en lijdende mensen. Heeft men al die verwoestingen met eigen ogen aanschouwd, dan kan men wel niet anders doen dan het arme, zo zwaar geteisterde België uit de grond van zijn hart te beklagen met het wrede lot dat het zo plotseling en onverdiend getroffen heeft.

Uit Hansweert meldt men ons:

De sleepboot Lady is zaterdag met 30 vluchtelingen naar Antwerpen vertrokken. Veel animo om terug te gaan is er hier nog niet onder de Belgen.

De burgemeester heeft alhier doen aanplakken, dat boten, die naar Antwerpen varen, bij Bath de witte vlag moeten hijsen en wachten op een Duitse boot met het oog op mijnengevaar.

Voor eventuele lijdens aan besmettelijke ziekten is hier een barak gebouwd, gezonden door de gezondheidsdienst te Utrecht. Er zal ruimte voor 100 patiënten zijn.

Het voormalig huis van de sluismeester wordt ingericht voor kraamvrouwen.

De heer Snoeck-Henkemans heeft zaterdag Hansweert bezocht en beloofd, 2000 dekens te zullen doen toekomen.

Rotterdam -

Ook vandaag is er niet veel te merken van terugkeer van vluchtelingen naar Antwerpen. De stoomboot Koningin Wilhelmina, die vanochtend van de Oosterkade vertrok, nam er een kleine honderd mee.

Met de treinen naar het zuiden vertrokken er wel meer dan gisteren, doch geen aantal, dat naam mag hebben. Aan onvermogenen wordt vrij vervoer toegestaan.

De Stad Zierikzee, die zoals vermeld, gisterochtend om 6 uur met ongeveer 100 vluchtelingen aan boord naar Antwerpen is vertrokken, is gistermiddag om 15 u 30, zonder enig bezwaar te hebben ontmoet, aldaar aangekomen. Twee leden der directie van de stoombootmaatschappij maakten de reis mee. Zij vonden te Antwerpen alles rustig en kalm. Hedenmorgen om 7 uur is de Stad Zierikzee weer naar Antwerpen vertrokken. De stoomboot De Schelde, van dezelfde maatschappij, is vanmorgen om 6 uur van Dordrecht naar Antwerpen vertrokken, met ongeveer 60 terugkerende vluchtelingen.

De Belgische vluchtelingen in Engeland.

De Times zet in een hoofdartikel nog eens uiteen, dat het voor het Engelse volk plicht is voor de vele Belgen van alle standen, die in groten getale in Engeland de wijk hebben genomen, te zorgen. Engeland heeft België niet behoed voor tijdelijke vernietiging; het Belgische volk niet voor de verschrikking van deze oorlog. De Belgen hebben in de strijd met ongeëvenaarde moed en vastberadenheid de spits afgebeten. "Het heldhaftige Belgische leger heeft voor ons en voor de zaak van de vrijheid veel doeltreffender gevochten dan wij nog voor de Belgen hebben kunnen doen."

Voorlopig is er voor de Belgische vluchtelingen al het nodige gedaan. Maar er moeten maatregelen worden genomen voor de toekomst. Ten slotte is terugkeer natuurlijk het doel, maar de Times vindt het begrijpelijk dat de Belgen vooreerst niet onder de Duitsers willen zijn. Ja, het blad meent dat de Belgen eerst terug zullen

keren, als hun land weer vrij is. Intussen moet er werk voor hen worden gevonden. Het departement van de arbeidsbeurzen heeft er al maatregelen voor aangekondigd. De Times vertrouwt echter, dat het niet zal geschieden ten koste van de Engelse arbeiders. Er is op de Engelse arbeidsmarkt "al genoeg depressie". Men heeft voorgesteld, de Belgen op een stuk land te zetten en een kolonie te vormen, huizen te bouwen enzovoort. Misschien is daar wel iets in, zegt de Times. Maar alvast kan men beginnen, in de gebouwen waar een menigte Belgen bijeen zijn, ze aan het werk te zetten voor hun eigen behoeften. Laten zij kleren, schoenen, gereedschap enz. voor zichzelf maken. Zonder een bepaalde kolonie te vormen kunnen zij hier en daar wel beginnen met huizen te zetten, land te bebouwen enz. voor zichzelf. De vrouwen konden werk doen, waarmee zij aan geen Engelse bedrijven schade doen, bijvoorbeeld kantweven, borduurwerk enz. En dan kunnen de diamantbewerkers aan de gang gaan. Misschien zou de Times er geen bezwaar tegen hebben, als de diamantslijpers in Engeland bleven, al keerden de overigen naar hun land terug.

Van de Brabantse grens.

Roosendaal, 18 oktober. Reeds gisteravond was hier in opdracht van de generaal-majoor, commandant der derde divisie, door burgemeester Aug. Coenen een bekendmaking aan de Belgische vluchtelingen aangeplakt, dat de heer Louis Franck, voorzitter bij de intercommunale commissie van Antwerpen, hedenmorgen te kwart voor elf van de pui van het gemeentehuis zou spreken over de bedoeling van de Duitse overheid te Antwerpen ten opzichte van de daar en in de omliggende plaatsen terugkerende uitgewekenen.

De misschien nu wel populairste staatsman van België, op wie een zo zware taak rust, welke hij met prachtige en onuitputtelijke

heldhaftigheid vervult, was vanmorgen met zijn gade uit de beslommeringen van eindeloos antichamberende mensen uitgebroken en per auto hierheen gekomen. Nooit hebben zoveel duizenden de grote Roosendaalse markt gevuld. En met gejuich werd "onze Franck" door die drommen van vluchtelingen begroet. Op de hoge stoep ging hij staan, het hoofd ontbloot, het gezicht zeer bleek en met diepe sporen van vermoeidheid. Om hem heen stonden mevrouw Franck, de plaatselijke commandant, overste baron von Mülert, kolonel Greevink, burgemeester Coenen, burgemeester Wichers van Dordrecht, en later verscheen ook generaal majoor Van Terwisga in zijn auto.

Doctor Franck hield een korte toespraak, die, aan al deze tot hem opkijkende ogen te oordelen, ogen waarin nu en dan tranen welden, een diepe indruk maakte. De president sprak als volgt:

"Mevrouwen en mijnheren! Ik spreek hier namens het College van Burgemeester en Schepenen van Antwerpen, als voorzitter der intercommunale commissie, welk college in overeenstemming met de Belgische regering vóór het innemen van de stad is ingesteld. We hebben gewenst de eerste gelegenheid, die ons geboden werd, waar te nemen, om een korte mededeling tot onze uitgeweken medeburgers te richten. De Nederlandse militaire en burgerlijke overheid, die ons dat mogelijk maakt, zijn wij ten zeerste daarvoor erkentelijk en iedereen zal begrijpen, dat wij op neutrale bodem over de algemene toestanden niets anders dan een waardig stilzwijgen kunnen bewaren.

Ons land is diep ongelukkig, maar onze tegenstrevers zelf brengen hulde aan de dapperheid onzer soldaten (gejuich) en, wat we niet verloren hebben, onze eer, onze nationale fierheid zijn ongeschonden en met hen onze hoop in de toekomst. In onze

ellende is de grenzeloze offervaardigheid van het Nederlandse volk en de Nederlandse regering, met hare Majesteit de Koningin en zijne Koninklijke Hoogheid de prins gemaal, ook velen een troost boven alle woorden en een merkmaal van menslievendheid. In de nood leert men zijn vrienden kennen. In de Nederlanders hebben wij onze broeders gevonden; nooit zal een Belgisch hart dat vergeten.

Over de toestanden in Antwerpen zal een kort woord volstaan. Wij willen niemand dwingen tot terugkeer. Het is als vrije mensen, dat gij moet oordelen en als moedige mensen en waardige mannen en vrouwen, wie het geschonken brood zuur is en bitter, hoe graag dan ook gegeven. De stad en het leven in de stad zijn veilig. Wij kunnen officieel en gerust aan alle ordelievende mensen aanraden om terug te keren. Voor jonge mannen, die niet tot het leger behoren, en ongewapende burgerwachten is er niet meer reden tot vrees dan voor andere burgers. Er bestaan daarover uitdrukkelijke en geschreven verklaringen, niet alleen tegenover het stadsbestuur maar ook tegenover de Nederlandse regering afgelegd.

De toestand ten opzichte der levensmiddelen is goed, evenals in Charleroi en Brussel. Orde en kalmte moet iedereen helpen te handhaven. Voor andere dan ordelievende burgers is geen plaats. In één woord: Antwerpen wordt behandeld, zoals Brussel het sedert twee maanden is.

De Duitse overheid verklaart, dat zij alles in het werk wil stellen om de veiligheid te handhaven. De hele wereld heeft het oog op zulke beloften, aan zulke steden gedaan. Op de gemeentelijke overheid en op de intercommunale commissie van notabelen kunt u rekenen. Zij blijven aan uw hoofd en delen uw lot tot het laatste. Wij staan voor u in. (Toejuichingen).

Maar lege straten en verlaten huizen zijn moeilijk te bewaken. Iedereen moet hier aan denken. Voor een volk is stoffelijk verlies in zulke mate, als nu bij ons, een grote ramp, doch zedelijke ontzenuwing, het verlies van de zielenkracht alleen is onherstelbaar. En hoe zouden die schatten niet verloren gaan, indien weken na weken en misschien langer nog, de nu heersende toestand hier aan de grens trots alle opofferingen van Nederlandse zijde moest voortduren?

Denk daaraan, luister naar geen praatjes, toon dat gij Antwerpenaren zijt met een hart in de borst en kom terug met ons waken voor onze oude, heerlijke stad.

Toon, mevrouwen en mijnheren, dat gij nog sinjoren zijt van de mooie, oude stempel en kom weer tot betere dagen.

Dank, hartelijk dank aan Nederland en driemaal hoezee voor het Belgische vaderland!”

Op deze woorden schalde een daverend applaus. We kregen de indruk, dat nu het vertrouwen het op de vrees gaat winnen.

Londen, 18 oktober. Een even schilderachtig als treffend toneel heeft gisteravond in het park van Wimbledon bij Londen plaats gehad. Een menigte van duizenden was daar bijeengekomen om een groet te brengen aan de Belgische vlag en aldus blijk te geven van diepe sympathie voor België. Te midden van de mensenmassa was een plankier en een mast opgericht, waarop zich de (te Wimbledon woonachtige) hertog en hertogin van Vendôme met hun dochters, de prinsessen Marie Louise en Geneviève, bevonden, benevens een aantal voorname ingezetenen van het graafschap Surrey.

Toen de hertogin (een zuster van de koning der Belgen) de Belgische vlag hees, beschenen door de stralen der ondergaande zon, bliezen de in de schitterende ouderwetse uniformen gestoken trompetters van de hoogschout van het graafschap een fanfare, de menigte zwaaide met duizenden kleine Belgische vlaggen, de muziek speelde en een koor van 1500 schoolkinderen zong het Belgische volkslied.

Daarop vertoonden Chaplin, een van de leiders van de conservatieve partij, en O'Connor, een van de leiders daar nationalistische Ierse Partij, zich voor de eerste maal op dezelfde verhoging en spraken daar redevoeringen uit, het Belgische volk tot lof. Tenslotte zwoeren alle aanwezigen de volgende eed: koste wat het wil aan geld en bloed, nooit zullen wij het zwaard opsteken, voordat België bevrijd is, voordat het schadeloos is gesteld en voordat een verdrag niet langer geldt als een stuk papier, doch als een sterke vesting, waarachter zich miljoenen Engelse vuisten bevinden om haar tot in de dood te verdedigen.

19 oktober 1914

Een lid van het gemeentebestuur en een ingezetene van Dordrecht zijn gisteren te Antwerpen geweest en tot volkomen overeenstemming gekomen met het stadsbestuur aldaar en de Duitse militaire overheid betreffende de terugkeer van de Belgische vluchtelingen op de schepen vóór Dordrecht.

De terugkeer zal in de loop van deze week geleidelijk plaats hebben.

Te Tilburg zijn er naar schatting 30.000 vluchtelingen gebleven. Het comité, in verschillende afdelingen voor huisvesting, voeding, kleding en onderwijs verdeeld, is nog steeds overladen met werk en wordt bestormd met aanvragen om ondersteuning en voor

onderkleding. Het comité doet wat het kan en zou gaarne nog heel wat meer doen, wanneer de middelen waarover het beschikken kan, maar ruimer waren.

Heden opent het subcomité voor het onderwijs in twee stadsgedeelten een school voor de Belgische kinderen.

Denemarken en de Belgische vluchtelingen.

Gisteren is de Berlingske Tidende, het Kopenhaagse blad, met een inzameling voor de Belgische vluchtelingen in ons land begonnen. De opbrengst zou worden gezonden aan het Nederlands comité. In enkele uren kwamen er 4000 kronen in.

Rotterdam.

Het blijkt, dat bij vele vluchtelingen onzekerheid bestaat omtrent de betekenis van de bepaling, dat niet dienstplichtige jonge mannen weer naar België kunnen terugkeren. Ze vragen namelijk, of deze niet dienstplichtigheid geldt volgens de Duitse wet, dan wel volgens de Belgische. En nu is het buiten alle twijfel dat hier alleen de Belgische wet van toepassing is.

Iemand, die uit Antwerpen teruggekeerd is, deelt ons mee, dat de Duitsers op vele winkels de waarschuwing hebben geschreven, dat, als ze vóór 20 oktober niet geopend zijn, zij door hen zullen worden geopend.

De Belgen, die zaterdag met de stoomboot Stad Zierikzee van hier naar Antwerpen zijn vertrokken, zijn bij aankomst aldaar allen toegelaten.

Wat is er ontzaglijk veel voor de uitgeweken Belgen in Nederland gedaan. Langzamerhand begint het hier tot de lui door te dringen,

dat het een zegen is, dat Nederland neutraal is gebleven. De Nieuwe Rotterdamse Courant wordt hier veel gelezen.

Aan de Brabantse grens.

Men meldt ons:

Te Bergen op Zoom verblijven ongeveer 70.000 vluchtelingen. De kelders en zolders van alle huizen worden bewoond. In het stadhuis is de hoofdwacht. Op het Marktplein, dat door infanterie wordt afgezet, wordt in veevoederfornuizen gekookt. Grote tentenkampen zijn aangelegd op Plein 1813 en op Kijk-in-den-Pot. De kampbewoners koken ook veel zelf op van stenen gemaakte veldoventjes.

De grote circustenten hebben reeds elektrisch licht.

In het dorp Putte wordt de Belgische grens bewaakt door Duitse marinesoldaten. In het Hollands gedeelte hield gistermiddag de heer Franck, afgevaardigde van het bestuur te Antwerpen, in het gemeentehuis een gelijkaardige rede als die hij tevoren in Roosendaal gehouden had om de Belgen op te wekken naar Antwerpen terug te keren.

Alvorens in zijn auto naar Antwerpen te rijden, verzocht hij ons vooral bij de directie van de Antwerpse Gazet op terugkeer aan te dringen. Naar hij vernomen had hield de directie hier verbleef.

De voorzitter van de centrale commissie voor de Belgische vluchtelingen te Amsterdam, dr. Jitta, heeft, naar het Handelsblad meldt, heden het volgende telegram van de minister van binnenlandse zaken ontvangen:

“Hulp aan jonge Belgen, vooral aan soldaten in burgerkleding mag niet verleend worden tot vervoer naar Engeland. Vertrek naar Engeland uit eigen beweging dient zoveel mogelijk te worden belet.”

De subcommissie voor huisvesting ontving van de secretaris-generaal van binnenlandse zaken het volgende telegram:

“Acht gewenst in afwachting terugvoer vluchtelingen, deze niet verder in het land te verspreiden.”

Uit Vlissingen meldt men ons:

Vrijdagmorgen is het motorschip administrateur de Badts met een 150 Belgische uitgewekenen van hier naar Antwerpen vertrokken. De bedoeling was, als het gelukte, de passagiers veilig en wel te doen landen, een geregelde dienst van Vlissingen op Antwerpen te onderhouden. Tegen de middag naderde het vaartuig, dat door mist wat opgehouden was, fort Philip, waarvan de commandant seinen gaf, aan de steiger aan te leggen. De kapitein de Badts legde zijn vaartuig echter midden in de rivier voor anker en begaf zich, voorzien van de nodige papieren aan wal. De fortcommandant kon geen verlof geven door te varen, eerst moest daartoe verlof komen van de admiraal te Antwerpen.

Te voet begaf de kapitein zich toen naar Antwerpen, waar hem, zonder dat er bezwaren werden gemaakt, een bewijs werd gegeven, dat hij mocht doorvaren. Met een barkas werd de kapitein aan boord van zijn schip teruggebracht.

Zaterdagmorgen vroeg werd de tocht vervolgd, en spoedig lag het vaartuig aan een van Antwerpen's steigers gemeerd. Er was geen Duitser te zien.

Zonder de minste moeite betraden de passagier de wal.

Zaterdagmiddag keerde de Badts te Vlissingen terug en zondagmorgen aanvaardde het zijn tweede reis. Ook ditmaal was het aantal passagiers niet groot.

In de richting van Gent zijn heden per provinciale boten nogal wat vluchtelingen vertrokken, meest burgerlieden, die hier bij burgers onderdak hadden gekregen. Naar Antwerpen wil niemand. Van de 750 hier vertoevende Belgische spoorwegbeambten wil niemand weg. Zij zeggen, dat het hun verboden is, voor de Duitsers te werken.

Tot gisteravond 8 uur hadden te Middelburg nog slechts 125 Belgische vluchtelingen een gratis kaartje naar Essen aangevraagd.

Uit Breda meldt men ons:

Het aantal vluchtelingen hier vermindert steeds. Vooral na de redevoering welke dr Franck gisteren ook hier gehouden heeft, wensden velen naar Antwerpen terug te keren. Hedenmorgen ging er een trein met vluchtelingen naar Antwerpen, en bovendien zijn er nog 200 vrijbiljetten voor de gewone treinen afgegeven.

Langs de heirbaan over Zundert keren de vluchtelingen met allerlei voertuigen terug. Deze laatsten horen voor het merendeel in dorpen rondom Antwerpen thuis.

Uit Delft meldt men ons:

Zaterdagavond is hier de burgerwacht opgekomen, met het oog op de vele vreemde elementen, die thans hier verblijf houden.

Er is weer een geval van differitis vastgesteld onder de Belgische vluchtelingen hier. Er zijn nu twee gevallen.

Rotterdam.

Met de stoomboot Telegraaf 3, van de firma H. Braakman en C°, die heden weer een geregelde dienst op Antwerpen geopend heeft, zijn vanochtend slechts een 20 Belgische vluchtelingen vertrokken. Verwacht wordt, dat dit aantal morgen belangrijk groter zal zijn.

Het aantal Belgische vluchtelingen, van het station Delftse Poort naar Antwerpen vertrokken, is vandaag iets groter dan gisteren. Heden werden tot in de middag 110 bewijzen van vrij vervoer uitgegeven, tegen 70 op gisteren. Buitendien vertrokken er een 300 Belgen voor eigen rekening per spoor.

Aan een lid der directie van de firma J. en A. van der Schuyt alhier, heeft de dienstdoende stadssecretaris van Antwerpen, de heer Hubert Melis, de volgende verklaring ter hand gesteld:

De personen, die gekomen zijn om zich nopens de toestand te Antwerpen te vergewissen, hebben niet de minste moeite gehad om weer terug te gaan om hun ervaringen mee te delen.

Belgisch spoorwegpersoneel.

De beambten, klerken en werklieden van de Belgische staatsspoorwegen, die naar hier gevlucht zijn, hebben hedenmorgen in de bovenzaal van Boneski aan het Calandplein vergaderd, teneinde te overwegen wat hun in de gegeven omstandigheden te doen stond.

Er waren ongeveer 200 personen aanwezig. De bijeenkomst werd geleid door de heer Lucien Vonck, die er in zijn kort openingswoord

op wees, dat het personeel van de spoorwegen voortdurend order had gekregen, niet voor de vijand te werken. Daardoor had het zich telkens teruggetrokken, doch door de overrompeling van bijna gans België kon dit thans niet meer. Het personeel bevond zich nu in het gastvrije Nederland. Holland heeft ons, zegde de spreker, liefderijk ontvangen, toen we in nood waren. De Duitse overheid heeft verklaard, dat het thans veilig is in België, we moeten nu zorgen, dat we zo spoedig mogelijk dit land weer verlaten. Vooral een langer verblijf in deze stad, die zelf zoveel door de werkloosheid en stilstand van de handel en gevolgen van de oorlog heeft te lijden, is allerminst gewenst.

De heer Vonck stelde nu de vraag, wat er door het spoorwegpersoneel gedaan moet worden. Spreker had zich reeds in verbinding gesteld met het Belgisch consulaat alhier, doch daar geen afdoend bescheid gekregen. Er zijn er onder het personeel, die nog wel enige weken een matig pensioen kunnen betalen, maar dan is het ook uit en staat de armoede voor allen voor de deur.

Er werden nu uit de vergadering verschillende adviezen gegeven. In overweging werd genomen, dat het personeel zich zal wenden tot de directies van onze spoorwegen tot het verkrijgen van werk. Dit denkbeeld werd echter door de voorzitter ten stelligste bestreden, omdat hij van mening was, dat, bij de heersende grote werkloosheid in ons land, eigen mensen moesten voorgaan.

Dan werd voorgesteld, zich te wenden tot de regering te Havre, met de vraag, wat het personeel thans moet doen. Gaf de regering bevel tot terugkeer, dan diende men dat bevel onmiddellijk te gehoorzamen. Er waren er reeds, die vreesden, dat het antwoord van de regering, met het oog op de afstand, zich lang zou laten wachten. Het was de voorzitter toch bekend, dat zelfs op een

diplomatiek schrijven 12 dagen na de afzending ervan nog geen antwoord was ontvangen.

Weer een ander stelde voor, zich in contact te stellen met het Engelse consulaat. Wellicht dat het Engelse gouvernement een schip zou willen beschikbaar stellen, om het personeel naar Engeland te vervoeren. Daar, in het grote land zou allicht werkgelegenheid te vinden zijn.

Een ander denkbeeld, dat veel bijval vond, was het zo spoedig mogelijk samenstellen van een lijst van de Belgische spoorwegbeambten en werklieden en hun familieleden, die zich thans in ons land bevinden. De regering te Havre zou daarmee dan onmiddellijk in kennis worden gesteld. Nog een ander gaf in overweging zich ook met het Franse consulaat in betrekking te stellen, teneinde uit Frankrijk hulp te krijgen.

Tenslotte werd besloten, een delegatie af te vaardigen naar de Belgische consul alhier. Deze zou worden verzocht, zich voor het spoorwegpersoneel zo spoedig mogelijk te wenden tot de Belgische regering te Havre met de dringende vraag, wat het personeel in de huidige omstandigheden behoort te doen. Middelerwijl zullen zo spoedig doenlijk lijsten worden opgemaakt van de zich hier te lande bevindende spoorwegbeambten en werklieden, met vermelding, hoeveel familieleden zich bij hen bevinden.

De vergadering werd daarop gesloten.

Amsterdam.

Heden zal er een proclamatie van de burgemeester verschijnen inzake de terugkeer van de Belgische vluchtelingen. Ze is ongeveer gelijkloidend aan de Rotterdamse.

De geneigdheid om naar Antwerpen terug te keren blijft nog steeds gering. Wel willen sommigen naar Engeland, maar overeenkomstig een wenk van de regering wordt dat niet bevorderd.

De militaire overheid te Zundert heeft de onvermogen Belgische vluchtelingen aangezegd, binnen drie dagen de gemeente te verlaten.

Het schrijven van kardinaal Mercier aan de Belgische priesters-vluchtelingen luidt, blijkens publicatie in De Tijd, als volgt en is gedateerd op 14 oktober:

Dierbare broeders en waarde medewerkers.

De geestelijkheid der provincie Antwerpen is gedeeltelijk uiteengedreven, en een zeker middel, om mij rechtstreeks met u in verbinding te stellen, ligt niet in mijn bereik. Daarom vraag ik hun, die de volgende regels zullen ontvangen, er kennis van te geven aan de medewerkers, met wie zij in gemeenschap zijn.

Het is hoogst nodig, dat de heren pastoors en onderpatoors naar hun parochie terugkeren. De wegen zijn overigens open en de openbare veiligheid is overal gewaarborgd. De terugkeer der geestelijken zal de gemoederen opbeuren. Naarmate het volk naar zijn haardsteden zal terugkomen, zullen de eerlijke lieden de vrijbuiters verjagen; zij zullen zich aan de arbeid begeven en het regelmatig leven zal allengs aan de gang geraken.

Zelfs in de parochies waar de kerk en de pastorie verwoest zijn, zet ik dringend de herder aan, zich bij zijn kudde aan te sluiten, de eredienst opnieuw in te richten in een voorlopig lokaal, hetzij in een zaal van het patronaat, hetzij in een schuur of in een bijzondere

woning, en voor zichzelf een onderkomen te vragen bij een zijner trouwe parochianen.

Enmaal te midden der zijnen, zal de pastoor eerst en vooral zorgen, dat er een comité voor onderstand ingericht wordt onder zijn bestuur, bestaande uit voorname en liefdadige personen van de parochie.

De taak van dit comité zal zijn: aan de noodlijdende huisgezinnen een schuilplaats, al was het maar een voorlopige, te bezorgen; de huisgezinnen bij te staan, om onverwijd middelen van bestaan te vinden, en de akkerbouw of hun stiel te doen hernemen, zo haast mogelijk de scholen voor de kinderen te doen hernemen en de catechismuslessen te herbeginnen, en, in het algemeen, iedereen zedelijkerwijze op te beuren en betrouwen uit de godsdienst geput, in te boezemen. Zoveel zielen hebben daar behoefte aan in de pijnlijke uren, welke wij doorleven!

De parochies, welke niet zo veel te lijden hadden, zijn verplicht, liefdadigheidshalve, hun meer beproefde naaste hulp te bieden. Hier dan ook zal een comité tot stand komen, dat de ingezamelde aalmoezen naar het aartsbisdom zal zenden, om voor de noodwendigheden van het bisdom uitgedeeld te worden¹.

De burgerlijke overheid zal haar tussenkomst verlenen voor het opbouwen van de door de oorlog verwoeste woningen; maar elk van ons moet uit liefdadigheid en zonder uitstel de onkosten helpen dekken, welke het aanschaffen van een verblijfplaats en van onmisbaar landbouwgerief meebrengt; en het is op deze hulp van

---

¹ Als het God belieft, zal, te beginnen van de 20^e dezer, het bestuur van het bisdom opnieuw te Mechelen gevestigd zijn.

de liefdadige christenen, dat onze wakkere en ijverige geestelijkheid een beroep moet doen.

De welhebbende lieden moeten het voor een strenge liefdeplicht aanzien, de ongelukkigen tegemoet te komen en ons in staat te stellen, onze zending van liefdadigheid jegens de noodlijdenden uit te oefenen.

Tot nader bevel laten wij toe, op de vrijdagen en de vastendagen vlees te eten.

Aanvaard, dierbare medebroeders en waarde medewerkers, de verzekering mijner verkleefdheid in onze Heer Jezus Christus.

20 oktober 1914

Driehonderd vluchtelingen te Vlissingen hebben een brief aan de minister van binnenlandse zaken gezonden, waarin zij mededelen, gaarne naar Antwerpen terug te gaan, doch dat ze dit niet durven.

Wie geeft ons de verzekering, aldus het telegram, dat wij geen slavendiensten zullen hebben te verrichten en mee te werken aan de finale verwoesting van ons onschuldig vaderland? Wie geeft ons de verzekering, dat ons leven zal worden ontzien en dat wij niet nodeloos zullen worden geprikkeld op ondraaglijke wijze?

Excellentie, wij hopen op een woord van de Nederlandse regering. In haar stellen we vertrouwen en dat vertrouwen wordt nog versterkt door de onuitsprekelijke dankbaarheid, die ons bezielt jegens het onuitputtelijk gastvrije Nederlandse volk en zijn edele vorstin. Mocht onze edele gastvrouw, de Nederlandse regering, ertoe besluiten te zeggen: keert terug naar de plaats, waar ge gezaaid hebt; wij zijn zedelijk overtuigd, behoudens onvoorziene

verandering der oorlogskansen, dat die stap u niet berouwen zal, dan, excellentie, zullen wij niet aarzelen, met een handdruk en een traan afscheid te nemen van uw volk, dat dankzij onvolprezen gastvrijheid in het boek onzer historie een bladzijde zal toegevoegd zien, beschreven met gulden letters, naast een pagina beschreven in bloed.

Leve koningin Wilhelmina en haar doorluchtige gemaal, leve de Nederlandse regering, leve het Nederlandse volk!

De regeringscommissaris voor Belgische en andere vluchtelingen, jhr Ruys de Beerenbrouck, heeft gisteren in Zeeuws Vlaanderen een bezoek gebracht aan Hontenisse en Hulst.

Twee extra treinen, elk met plaats voor 1500 personen, lopen heden van Nijmegen en Venlo naar Roosendaal voor het vervoer van vluchtelingen uit Nijmegen, Limburg en Noord-Brabant naar Antwerpen. De reis kan kosteloos gemaakt worden.

Rotterdam.

Gisteren namiddag zou in de bovenzaal van Boneski aan de Coolsingel weer vergadering van Belgische vluchtelingen zijn. Tegen het openingsuur was het andermaal stampvol in beide zalen. En voor de vergaderzaal, buiten op het plein, waar het de laatste dagen een voortdurende verzamelplaats van uitgewekenen is, wachten weer honderden, nieuwsgierig naar wat in de bijeenkomst zou worden medegedeeld. Die nieuwsgierigheid is echter niet bevredigd. Want, de vergadering is, na lang wachten van de massa aanwezigen, niet doorgedaan.

Het comité had van de heer Louis Franck de toezegging gekregen, dat, als hij gelegenheid en tijd had naar Rotterdam te komen, hij

gistermiddag tot de vluchtelingen het woord zou voeren. De heer Franck had blijkbaar verhindering gekregen, want het comité wachtte tevergeefs op hem. Een der comitéleden kwam tenslotte deze teleurstelling van het podium mededelen met de bijvoeging, dat het comité voor heden verder geen nieuws had en dus de zalen weer konden worden ontruimd.

Nog voordat de vluchtelingen uiteen gingen, herinnerde een lid van de vrijwillige politie, op het podium verschenen, aan het concert, dat op dit ogenblik vanwege de ontwikkelingscommissie in het salon Doele voor de Belgische vluchtelingen gegeven werd. Hij stelde zich beschikbaar hen daarheen te leiden. Van die welwillendheid maakten velen gebruik en nu trok een lange rij van uitgewekenen met aan het hoofd de vrijwillige politiedienaar naar de Doele.

Het concert was daar reeds begonnen, echter slechts voor een kleine 100 Belgen. De meesten waren ter vergadering gegaan. Doch nu was de zaal weldra geheel gevuld en werd er met grote belangstelling geluisterd naar de zeer verdienstelijke zang van mevrouw Van der Meer-Offers en mevrouw van Tricht-Urius, die beiden op voortreffelijke wijze begeleid werden door mejuffrouw Jeanette Cijfer. Hartelijk applaus klonk na elk nummer van het programma, dat hetzelfde was als voor de uitvoering, voor een paar weken gegeven voor de werklozen.

De heer P. F. M. Thijssen, lid van de gemeenteraad, heeft voor de aanvang van het concert een kort inleidend woord gesproken. Daarbij wees hij er de aanwezigen op, dat zij, nu de autoriteiten de verzekering geven, dat in en voor Antwerpen alles rustig is, in hun welbegrepen eigen belang zouden handelen, zo spoedig mogelijk terug te keren.

Voor de terugkeer van Belgische uitgewekenen loopt hedenmorgen van hier naar Roosendaal een extra trein, die om 9 u 35 's morgens van station Delftse Poort vertrekt, te Dordrecht om 10 u 04 stopt voor de opneming van vluchtelingen en te Roosendaal aansluiting heeft op de trein naar Antwerpen (Merksem).

Amsterdam.

In een officiële kennisgeving, welke ten behoeve van de Franssprekende Belgen, die thans hier ter stede vertoeven, ook een Franse vertaling bevat, delen burgemeester en wethouders mede, dat zij verspreid wonende familieleden van uit België uitgeweken personen wensin te lichten omtrent elkanders verblijfplaatsen, en daarom alle personen, die uit België gevlucht zijn en thans verblijf houden te Amsterdam bij particulieren, verzoeken in het belang van hen en hun familieleden, aangifte te komen doen van hun verblijf te Amsterdam, aan het bureau van het bevolkingsregister, Singel 453.

Het is zeer wenselijk, dat deze personen, bij de aanmelding ter inschrijving, meebrengen de in hun bezit zijnde trouwboekje's, bewijzen van inschrijving in het bevolkingsregister van hun verlaten woonplaats of andere bescheiden.

De voor de inschrijving nodige opgaven kunnen ook schriftelijk aan genoemd bureau gedaan worden bij gefrankeerde brief, waarin dan duidelijk vermeld moet worden: namen, voornamen, ouderdom, eventueel beroep, plaats van herkomst met adres aldaar en het tegenwoordige adres alhier.

Hoofden van gezinnen, die Belgische kinderen hebben opgenomen worden verzocht mondeling of schriftelijk gelijke opgaven omtrent die kinderen te verstrekken.

Het bureau van het bevolkingsregister is voor bedoelde inschrijving, van woensdag 21 oktober aanstaande af geopend op werkdagen van 9 tot 4 uur, 's zaterdags alleen van negen tot 1 uur.

De subcommissie voor de repatriëring uit de centrale commissie voor de Belgische uitgeweken naar Amsterdam brengt ter kennis van de Belgische uitgewekenen, dat op verzoek van vele uitgewekenen, voor wie dringende redenen tot vertrek aanwezig zijn, onder meer de stadsbedienden der gemeente Antwerpen, beenhouwers, bakkers en kruideniers, binnen enkele dagen de gelegenheid zal worden gegeven naar Antwerpen terug te keren.

Zij, die hiervan gebruik wenschen te maken, moeten zich daartoe aanmelden in de Oude Effectenbeurs (toegang Oudebrugsteeg) van dinsdag 20 oktober af, tussen 10 u 30 en 4 u, of daarvan mededeling doen op de formulieren, die hen aan hun verblijfplaatsen zullen worden verstrekt.

Amsterdam. Gezondheidscommissie.

In de gisterenavond gehouden vergadering van de gezondheidscommissie heeft de heer Tellegen, directeur van Bouwen Woningtoezicht, enkele mededelingen gedaan omtrent de werkzaamheid en de plannen van de centrale commissie voor de

Het aantal vluchtelingen, dat hier is geweest, is niet juist bekend, evenmin als het getal, dat er nog is. Ongeveer 10.000 zijn naar de provincie vervoerd. Zoals bekend, is het vervoer naar de provincie thans, in verband met de onderhandelingen over de terugkeer der Belgen naar hun vaderland, stopgezet. Gisterenochtend zijn de laatsten, ongeveer 400, weggegaan.

Oorspronkelijk waren er circa 70 doorgangshuizen in gebruik, thans nog ruim 60. Deze bevatten naar schatting 6000 vluchtelingen. Bovendien zijn er een aantal, dat niet bekend is, bij particulieren ingekwartierd.

Iedere dag komen er nog een klein aantal nieuwe vluchtelingen aan.

Spreker constateerde met blijdschap dat in Amsterdam geen enkele Belg dakloos is gebleven of honger heeft behoeven te lijden. Daarvoor verdienen de commissies alle hulde.

Daar echter het werk voor particulieren te afmattend werd, heeft de gemeente het thans in handen genomen en is de centrale commissie gevormd.

Bij de besprekingen in die centrale commissie was men eenparig van oordeel, dat het hoogst gewenst is, zo spoedig mogelijk over te gaan tot een centralisatie van alle vluchtelingen, zowel uit een hygiënisch als uit een economisch oogpunt. Wat de gezondheidstoestand betreft, die is onder de vluchtelingen zeer bevredigend. Tot dusver zijn er slechts enkele besmettelijke ziekten, niet van ernstige aard, voorgekomen.

De concentratie vindt plaats in loodsen aan de IJ- en Handelskade, die daarvoor door de maatschappij Nederland zijn afgestaan, op voorwaarde, dat de gemeente zich met het beheer belast.

Naar die loodsen gaan dus alle vluchtelingen uit de doorgangshuizen, en de commissie hoopt, dat ook de particulieren, die vluchtelingen in huis hebben, deze, in het algemeen belang, naar de loodsen zullen zenden. Zeggingsrecht heeft men daarover natuurlijk niet. Zoals vanzelf spreekt, gaat het transport naar de IJ- en Handelskade geleidelijk.

Als beheerder van de centrale etablissementen zal optreden de heer H. S. Hordijk, oud-hoofdcommissaris van politie.

Ouden en gebrekkigen en kinderen zonder verzorging zullen in afzonderlijke gebouwen in de stad blijven, om daar verpleegd te worden.

Ook komt er een afzonderlijk lokaal voor "gevaarlijke" individuen. Dezen komen onder direct toezicht van de hoofdcommissaris van politie, de heer Roest van Limburg. In dat lokaal zal strenge tucht heersen. Verdachte personen hebben te kiezen om daar te blijven of om, krachtens de vreemdelingenwet, over de grens te worden gezet.

Tenslotte zegde de heer Tellegen, dat het centrale gebouw zo ver buiten de stad was gezocht, omdat daar, in die afgelegen buurt, de prikkel om naar België te gaan groter zal zijn, dan in de stad, die veel meer gezelligheid biedt.

Proclamatie.

Terugkeer Belgische vluchtelingen.

De burgemeester van Rotterdam maakt bekend, dat het overleg van de Nederlandse regering met het Duitse opperbestuur omtrent de terugkeer der Belgische vluchtelingen tot gunstig resultaat heeft geleid.

De terugkeer is toegestaan, niet alleen naar Antwerpen en omgeving, maar naar heel België.

Daarvan zijn alleen uitgezonderd dienstplichtige mannen, die bij terugkeer als krijgsgevangenen zullen beschouwd worden.

De burgemeester wekt thans de vluchtelingen op, terug te keren naar hun land, in welk belang het is dat de gewone gang van zaken spoedig wordt hervat.

De burgemeester hoopt dat alle Rotterdamse burgers, die vluchtelingen hebben gehuisvest, met hem in deze geest zullen meewerken. Hij nodigt deze burgers uit aan een der politiebureaus of politieposten op te geven of de door hen gehuisveste vluchtelingen bereid zijn terug te keren.

De treinen lopen weer van Roosendaal naar Antwerpen en in die stad zijn ruimschoots voldoende levensmiddelen aanwezig.

Rotterdam, 17 oktober 1914.

De burgemeester voornoemd,

Zimmermann.

Uit Breda meldt men ons:

Langs de rijbaan over Zundert keren de vluchtelingen met allerlei voertuigen terug. Deze laatsten behoren voor het merendeel in dorpen rondom Antwerpen thuis.

Hofmaarschalk jhr. Boreel, is thans in Den Haag teruggekeerd van de hem door de koningin verstrekte opdracht naar de met Belgische vluchtelingen bevolkte plaatsen in het zuiden van het land. Hij heeft over bedoelde tocht enige mededelingen gedaan.

Ten eerste, aldus jhr. Boreel, was het de bedoeling van hare majesteit de koningin, dat ik mij persoonlijk zou overtuigen, of de

Nederlandse bevolking van de grensplaatsen, vooral van die plaatsen, waar de binnenkomst van de vluchtelingen het grootst geweest is, niet geleden heeft onder deze bijzondere omstandigheden, en ook hetzelfde van de militaire bezetting in die grensplaatsen

Jhr. Boreel kon aan hare majesteit de koningin mededelen, dat overal in alle opzichten de toestand van de Nederlandse bevolking goed is. De laatste weken, aldus zegde de heer Boreel verder, hebben de bewoners der grensplaatsen eigenlijk nacht en dag gearbeid, en het was voor mij haast onbegrijpelijk, op welke wijze men in zulk een korte tijd zoveel tot stand heeft kunnen brengen.

Wat me ook opviel, was de grote samenwerking tussen civiele en militaire autoriteiten. En dan die hulpvaardigheid bij de militairen, die grenzeloze volharding van deze soldaten, die in het begin dag en nacht bezig zijn geweest. Ik kan alles niet genoeg onderlijnen. Wie heeft niet meegewerkt om zo spoedig mogelijk tot een goed geheel te komen.

De plaatsen, welke naar mijn zeer bescheiden oordeel wel het meest plotseling gestaan hebben voor een ontzaglijke toevloed, zijn wel Bergen op Zoom, Putte en in Zeeland Sluis en Hulst; maar ook niet te vergeten Rosendaal, Ossendrecht en Woensdrecht en ongeveer geheel Zeeuws Vlaanderen. Bergen op Zoom heeft wel de grootste toeloop gehad.

Wat daar gedaan werd is niet genoeg te waarderen: grote gebouwen zijn plotseling in gasthuizen veranderd of voor andere doeleinden ingericht. Jhr. Boreel noemde het Sint Aloysiusgesticht en de ambachtsschool. Deze ambachtsschool was beneden ingericht voor zeer jonge zieke kinderen, boven voor andere

ziekten. Toen de zondag er was, waren er al ongeveer 60 zieke kinderen, die er met de grootste toewijding verpleegd worden.

Ik kan, zo eindigde de hofmaarschalk zijn mededelingen, ook niet genoeg mijn dank betuigen aan eigenaars en militaire autoriteiten, die mij alles in zo korte tijd hebben laten zien. Allen hebben ze mij ook verzocht, behalve hun dank aan hare majesteit de koningin, ook aan de dames en heren uit Den Haag hun dank uit te brengen voor al de zaken tot verpleging van zieke kinderen en zuigelingen, ook uit naam van de vluchtelingen.

De Belgische consul-generaal te Amsterdam heeft van de Belgische regering uit Havre het volgende bericht ontvangen, dat gisteren in de voormalige effectenbeurs was aangeplakt:

“Les fonctionnaires de l’administration belge, tels que douaniers, agents de poste, des télégraphes et des chemins de fer peuvent rentrer en Belgique.

Tous leurs droits envers le Gouvernement belge, provisoirement établi en Hâvre, seront sauvegardés, pourvu qu’ils fassent devant le consul général de Belgique à Amsterdam, par écrit, la déclaration que leur désir sincère est de rentrer à la disposition du Gouvernement belge”.

Er zal tot nader order dagelijks van 8 uur ‘s morgens tot 8 uur ‘s namiddags van Roosendaal elk uur een trein naar Antwerpen vertrekken voor vervoer van uitgewekenen. De Nederlandse spoorwegmaatschappijen laten in aansluiting daarop uit verschillende vluchtelingencentra extra treinen rijden, die voor 1500 personen plaatsruimte derde klasse hebben. Het vervoer geschiedt kosteloos.

Met het oog op het belang van ontlasting van de stellingen, waar in het belang van de defensie de aanwezige voorraden levensmiddelen zolang mogelijk moeten worden bewaard, geschiedt de regeling van de terugvoer van Belgische uitgewekenen op het oogenblik in de eerste plaats door de zorgen van de militaire autoriteit. Binnenkort zal de regeling daarvan in handen der burgerlijke overheid worden overgegeven.

Inmiddels heeft reeds de minister van binnenlandse zaken opdracht gegeven dat dagelijks 2000 vluchtelingen uit Zeeland per schip naar Antwerpen zullen worden overgebracht.

Door de zorgen van zijn departement geschiedt ook het geleidelijk transport van de uitgewekenen, die ondergebracht waren op de negen voor Dordrecht op stroom liggende aken.

Het centraal inlichtingenbureau voor Belgische vluchtelingen, ingesteld door Mr. Louis Franck, voorzitter der intercommunale commissie te Antwerpen, verzoekt ons het volgende mede te delen:

Het centraal bureau staat onder beschermheerschap van de consul-generaal der Nederlanden te Antwerpen, de heer van den Bergh, en is in twee afdelingen gesplitst. De Belgische afdeling wordt gevormd door de heer Poplimont, advocaat, als voorzitter, Van der Molen, senator, Montens, lid van de gedeputeerde staten, en Schobbens, griffier der gedeputeerde staten, als leden. De Nederlandse afdeling wordt gevormd door de heren M. E. M. Megers, als voorzitter, W. A. van der Veen, E. M. von Baumhauer en M. G. W. baron de Vos van Steenwijk, als leden.

De dagelijkse leiding is opgedragen aan een bureau van uitvoering, waarvan de heren Schobbens en Van der Veen voorzitter zijn.

Het bureau heeft zijn kantoor te Antwerpen: Kunstlei 64. Bovendien is een vertegenwoordiger van het bureau gevestigd te Roosendaal.

Zolang de post en de pakketpost tussen Nederland en Antwerpen niet regelmatig werken, doet men het best, brieven en stukken, bestemd voor het bureau, te adresseren aan de vertegenwoordiger van het Belgisch-Nederlands inlichtingenbureau, Brugstraat 51, Roosendaal.

Het bureau verstrekt inlichtingen omtrent personen, zaken en toestanden te Antwerpen. Voor het aanvragen van de inlichtingen moet gebruik gemaakt worden van formulieren, welke verkrijgbaar zijn te 's-Gravenhage bij het centraal bureau voor inlichtingen, Lange Voorhout 45, en te Roosendaal bij de vertegenwoordiger van het bureau.

Inlichtingen kunnen alleen worden gevraagd door bemiddeling van plaatselijke inlichtingenbureaus voor vluchtelingen. Slechts aan deze worden op aanvraag kosteloze blanco formulieren toegezonden. In plaatsen, waar zodanige inrichtingsbureaus niet bestaan, worden derhalve de belanghebbenden dringend uitgenodigd een zodanig bureau op te richten en daarvan aan het centraal bureau te Antwerpen kennis te geven.

Men meldt ons, dat een groot aantal gemeentebesturen zich gewend heeft tot het departement van financiën om een voorschot, teneinde te kunnen voorzien in de uitgaven, nodig voor het onderhoud van Belgische vluchtelingen.

Het juiste aantal hier te lande vertoevende Belgen is nog niet op te geven, maar als zeker mag worden aangenomen, dat dit getal niet ver beneden een miljoen is. Hiervan worden velen door particulieren onderhouden, maar verreweg het grootste deel komt

ten laste van het rijk. Neemt men aan, dat de verplegingskosten per hoofd fl. 0,30 per dag bedragen, en dat het aantal van rijkswege te onderhouden Belgen op ongeveer 500.000 mag worden geschat, dan is dit voor het rijk een uitgave van fl. 150.000 per dag.

Het voor dit doel aan de regering toegestane bedrag van fl. 100.000 was aangevraagd vóór de val van Antwerpen, waardoor honderdduizenden Belgen over onze grenzen kwamen, en was bestemd om te voorzien in de uitgaven voor de vele vluchtelingen, daarvoor reeds in ons land opgenomen.

De Heer Robert W. de Forest, van het Amerikaans-Belgisch ondersteuningsfonds te New-York, heeft \$ 25.000 gezonden, aan dr. Henry van Dyke, de Amerikaanse gezant in Den Haag, die dit bedrag gezonden heeft aan de voorzitter van het Nederlandse hoofdcmité voor hulp aan Belgische vluchtelingen.

De Amerikaanse gezant is voornemens, in de loop dezer week een bezoek te brengen aan de Belgische vluchtelingen te Roosendaal, Breda en andere grensplaatsen.

Uit Vlissingen meldt men ons.

Hedenmorgen zijn van hier met een extra trein vele vluchtelingen op reis gegaan naar Antwerpen. Ook zijn er velen naar Gent teruggekeerd.

Uit Breda meldt men ons:

Inwoners van Mechelen, in grote getallen hedenmorgen alhier vergaderd, hebben eenparig besloten, morgen naar de plaats hunner inwoning terug te keren.

Heden zijn van Breda weer vele honderden vluchtelingen, merendeels middenstanders en neringdoenden, over Roosendaal naar Antwerpen teruggekeerd. Bij het vluchtelingencomité meldde zich ook een aantal spoorwegbeambten aan, die hun werkzaamheden willen hervatten.

Gisteren heeft het comité 2000 uitgewekenen gehuisvest en gevoed. Thans worden de voor bewoning minder geschikte ruimten successievelijk ontruimd, waardoor centralisatie van de vluchtelingen en betere hygiënische toestanden verkregen worden.

Belgische onderwijzers en onderwijzeressen.

De minister van binnenlandse zaken heeft door bemiddeling van de commissarissen der koningin in de onderscheidene provincies de burgemeesters van alle Nederlandse gemeenten uitgenodigd, na te gaan, of er onder de Belgische vluchtelingen, die in hun gemeente verblijven, onderwijzers of onderwijzeressen voorkomen, en zo dit het geval is, de namen en verblijfplaatsen van deze onderwijzers en onderwijzeressen met gelijktijdige vermelding van hun standplaats in België op te geven aan de heer P. Otto, lid van de Tweede Kamer, te Bloemendaal, waarnemend secretaris van het Bureau International de Fédérations d'Instituteurs. Deze maatregel mag echter geen invloed hebben op de bevordering van de terugkeer van deze vluchtelingen naar hun eigen land.

Rotterdam.

Met de stoomboot telegraaf IV, van de firma H. Braakman en C°, zijn vanochtend ongeveer zeventig Belgische vluchtelingen van hier naar Antwerpen vertrokken. Gisteren was dit aantal ongeveer 20.

Er zijn heden wat meer vluchtelingen teruggekeerd dan gisteren. Met de trein van 8 uur hedenmorgen vertrokken 250 betalenden en 120 uitgewekenen, die kosteloos vervoerd werden.

Van de extra trein naar Roosendaal, die uit Amsterdam kwam en van hier om 9 u 35 vertrok, hebben heel weinig vluchtelingen gebruik gemaakt om huiswaarts te keren. Van hier gingen er 80 kosteloos mee.

De trein van 11 uur naar het zuiden nam er nog 120 mee, 50 betalenden en 70 die kosteloos meereisden.

Aan de onderwijzers en onderwijzeressen onder de Belgische vluchtelingen wordt verzocht, zich te melden op het hoofdbureau van politie aan het Haagseveer. Dit ter verkrijging van een opgave van hun aantal, namen en adressen.

Amsterdam.

Hedenmorgen in de vroege reeds is de uittocht van Belgische vluchtelingen naar hun land uit Amsterdam begonnen. Dat waren de min of meer bemiddelden, die zelf de reis betalen, en hun aantal was nog niet groot. Om half elf echter begon in de Oude Effectenbeurs de aanmelding van diegenen, die gratis willen terugreizen, en dat waren er nog wel geen duizenden, maar toch verscheidene honderden. Tot 12 uur verdrongen zich voor de ingang van de beurs bij de Oudebrugsteeg en voor de verschillende bureaus van aanmelding in de beurs een vrij lange en dichte rij van gegadigden.

Hun was medegedeeld, dat van heden af elke dag de directie van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij een extra trein laat rijden van Amsterdam naar Roosendaal voor die vluchtelingen, die

gratis naar Antwerpen wenssen te worden vervoerd. De biljetten hiervoor reikte de subcommissie voor repatriëring van de Belgische vluchtelingen uit. De extra trein vertrekt uit Amsterdam om 7 uur 10, Haarlem 7 uur 40, Leiden 8 uur 22, Den Haag 8 uur 50, Delft 9 uur 07, Rotterdam Delftse Poort 9 uur 35, Dordrecht 10 uur 10 en komt om 11 uur 02 te Roosendaal aan. Uit Roosendaal kunnen de repatriërenden met de trein, die om 12 uur van daar vertrekt, tot Merksem verder rijden.

Hedenmorgen heeft hier ter stede een vergadering plaats gehad van een comité uit ambtenaren, bedienden en werklieden der verschillende diensten van het ministerie van Belgische spoorwegen, post, telegraaf en marine. Besloten werd aanstaande donderdagnamiddag te 10 uur alhier een algemene vergadering te houden van al deze ambtenaren, bedienden en werklieden, voor zover ze zich in Nederland bevinden.

De Antwerpse stadsbedienden zullen donderdagnamiddag om 2 uur vergaderen. Dan zullen er vermoedelijk nadere mededelingen kunnen worden verstrekt omtrent de stand van zaken in Antwerpen. Een paar gedelegeerden uit het bestuur van de afdeling Amsterdam van de Nederlandse federale bond van werklieden, dat in deze zijn medewerking verleent, vertrekt morgen naar Antwerpen, teneinde daar een conferentie te hebben met het stadsbestuur.

Overeenkomstig de wens van onze regering wordt de terugkeer van de Belgische vluchtelingen naar hun land zoveel mogelijk bevorderd, zonder dat er, dat spreekt vanzelf, van enige dwang sprake is. In een brief van de commissaris der koningin in de provincie Noord-Holland aan de burgemeesters in deze provincie lezen wij: Namens de minister nodig ik u daarom uit, voor zover zich

in de gemeente vluchtelingen bevinden, tot deze de vraag te richten, of zij tot terugkeer bereid zijn.

Zij, die bepaaldelijk weigeren, behoeven niet gedwongen te worden, maar een zachte drang om terug te keren schijnt de minister niet misplaatst. Natuurlijk is een en ander niet toepasselijk op uitgewekenen, die geheel in hun eigen onderhoud voorzien.

Ook mogen, en daarop wordt bijzonder de aandacht gevestigd, op straffe van als krijgsgevangenen te worden behandeld, niet terugkeren de mannen, die in een of andere vorm dienstplichtig zijn in het Belgische leger.

Naar we vernemen, beliep het aantal vluchtelingen, dat zich heden aanmeldde om morgenochtend te vertrekken, om 3 uur ongeveer 300.

Breda, 20 oktober. Belgen, die uit Antwerpen teruggekeerd zijn, om hun nog hier vertoevende huisgezinnen af te halen, raden iedereen ten sterkste aan, onverwijld naar Antwerpen terug te gaan. In de buitenwijken worden door het Antwerpse grauw herhaaldelijk daden van plundering bedreven.

Aan de Brabantse grens.

De bekende volksvertegenwoordiger van Antwerpen, Frans Van Cauwelaert was voor het bombardement van de stad door de Belgische regering afgevaardigd naar Nederland, om bij de plaatsing van de vluchtelingen regelen op te treden. Vanmorgen is de heer Van Cauwelaert met een aanbeveling van onze minister van binnenlandse zaken naar Zeeland vertrokken op een rondreis, om zich te vergewissen van de daar heersende toestanden onder de

uitgewekenen en om hen toe te spreken ter opwekking om terug te keren.

Gisteren hield hij toespraken tot zijn landgenoten in het circus te Scheveningen en in het hotel Victoria in Den Haag. Na afloop van deze laatste vergadering van aanzienlijke Belgen werd de volgende brief, ondertekend door graaf de Baillet Latour, senator en oud-gouverneur van de provincie Antwerpen, de kamerleden Duysters en Van Cauwelaert, beiden van Antwerpen, vele advocaten, notarissen enzovoort, verzonden:

“Aan hare Majesteit Wilhelmina, koningin der Nederlanden.

Mevrouw. Met al de verschuldigde eerbied bidden ondergetekenden uwe majesteit de hulde te willen aanvaarden van hun onbegrensde erkentelijkheid voor de liefderijke ontvangst en verpleging, welke honderdduizenden van hun landgenoten in deze voor ons volk rampspoedige dagen in een gastvrij land hebben gevonden.

Geen loop van jaren zal uit de verbeelding van onze bevolking de herinnering weg kunnen vagen aan de helleweek van Antwerpen's beschieting en val, maar duidelijker nog zal de heugenis blijven aan de nooit volprezen edelmoedigheid, met welke naar Uw allerhoogste woord en voorbeeld, Uw regering, Uw leger, alle organen van openbaar bestuur, geheel het volk, zonder enig onderscheid van stand noch gezindheid, de ontelbaren zijn ter hulp gesneld, welke tot verbijstering toe door de hand der verschrikking geslagen, over alle wegen binnen Uw veilig rijk zijn gevluht. Onafzienbaar was de nood van deze scharen, maar onuitputtelijk tevens de schatten van menslievendheid, welke Nederland bereid hield. En niet alleen hebben tienduizenden Belgen, in de volle zin

van het woord, het behoud van het leven aan het liefdadig Nederland te danken, maar tienduizenden ook de heropleving van hun geloof in het leven en de menselijkheid.

Het zal een hartversterkende lezing zijn, wanneer in al zijn bijzonderheden het verhaal van dit enig liefdewerk zal worden geschreven. Het zal een heerlijke bladzijde blijven in de zo roemrijke geschiedenis van Uw koninklijk huis. Want te midden van de vele zorgen, welke Uwe Majesteit voor het welzijn van het eigen volk omringen, heeft uwe Majesteit de noodlijdenden niet vergeten, welke in Nederland het reddingshuis zouden zoeken, en in een gebaar, waarvan wij nu eerst al de grootheid beseffen, in haar laatste troonrede op voorhand welkom geheten op Nederlands veilige bodem. En toen ze in onmetelijke drommen zijn aangekomen, is Uwe Majesteit haar milddadig volk in liefdesgiften voorafgegaan, en zijn Koninklijke Hoogheid de Prins, uw doorluchtige gemaal, Hare Majesteit de Koningin-Moeder zijn in hoogsteigen persoon onze gekwetsten, zieken en armen gaan bezoeken en sterken.

Heb dank, Mevrouw, voor al de weldaden, welke aan ons arm volk door Uwe koninklijke goedheid zijn bewezen; heb dank, door ons, in de naam vooral van dezen die hun innige gevoelens niet vermogen uit te spreken, van de stil gelaten moeders en de machteloze kinderen, die alleen kunnen wenen en bidden naar God voor het geluk van Uwe Majesteit, van Uw Koninklijk Gezin en Uw natie.

Trouw staat Uw dapper volk, te land en te water, met het zwaard in de hand te waken om zijn geliefde Vorstin en Haar troon, te waken over de eer en de onschendbaarheid van Uw rijk. Maar door zijn groothartige menslievendheid heeft Nederland, in deze dagen,

meer gewonnen dan een slag met de wapens. Het heeft de blijvende erkentelijkheid verworven van een broedervolk, de bewondering afgedwongen van alle oorlogvoerenden en de zegen van omhoog over zich gehaald. In deze tekenen moge Nederland veilig blijven en gespaard van alle oorlogswee, het moge, ongetelde jaren nog, in klimmende voorspoed blijven voortleven onder het wijs beleid van zijn hooggeroemde Koningin."Op aanstichting van mevrouw De Vos, echtgenote van de burgemeester van Antwerpen, van de familie Coetermans en andere vermogende uitgewekenen te Bergen op Zoom, is daar een inschrijving georganiseerd onder de vluchtelingen, om door het stichten van een monument op de Markt van deze door vluchtelingen overstroomde stad voor het nageslacht de herinnering te bewaren van dankbaarheid der Belgen voor de genoten gastvrijheid van heel de burgerij.

Rotterdam.

Voor de terugkeer van Belgische uitgewekenen loopt hedenmorgen van hier naar Roosendaal een extra trein, die om 9 uur 35 in de voormiddag van station Delftse Poort vertrekt, te Dordrecht om 10 uur 04 in de voormiddag stopt voor de opnemings van vluchtelingen en te Roosendaal aansluiting heeft op de trein naar Antwerpen (Merksem).